

IFJÚ NEMZEDÉKÜNK ÍRÓI MODORA

IFJÚ NEMZEDÉKÜNK nem ír, hanem szerkeszt. Még pedig a szerkesztés szónak mindkét értelmében. Egyfelől bizonyos magasságból szemléli az elvégzendő munkát, tehát tervet, programot alkot, másfelől pedig a szerkesztés szónak szorosabb értelmében véve: a redaktor szerepét játssza el. Amidőn a modern fiatalság „szerkesztői“ beállítottságáról beszélünk, ezt a kettős értelmet kell tehát szem előtt tartanunk. Amióta az „írást legyőzte az élet“, azóta alig akad fiatal magyar író, aki ne programadással kezdené munkásságát, vagy akinek gondolatvilágában — bármennyire szűkkörű is legyen az — ne a program foglalná el a középponti helyet. Igazuk van abban, hogy cél nélkül fölösleges a tollat forgatni, de az ő céljaik reális, pontokba foglalható célok, amelyek állandóan a közélet területére tévednek. A klasszikus írói attitűd számára sem volt idegen ez a földközelség. Forradalmakról tudunk, amelyeket kizárólag írók készítettek elő, életformákról, amelyeket egyedül az irodalom alakított ki. De a klasszikus író szellemi magatartásában mindig volt valami öncélúság, a szellem hideg arisztokratizmusa és az írás szentségébe vetett hit, ami magasan az élet fölé emelt minden műalkotást. Nem véletlen, hogy éppen az utóbbi esztendőkből merült fel az írástudók árulásának problémája és jogosan hangzott el a vád az inspirációt megszenteltető programirodalom ellen.

Írásműnek, írói pályának, irányzatnak és egész korszaknak a program kitűzésével való elkezdése kissé hasonlít a franciák oly gyakran ismétlődő magatartásához. Náluk csaknem minden évszázad szellemi élete a megvalósítandó terv közzétételével kezdődik: már a renaissance első éveiben megtudjuk, hogy egy évszázadon keresztül milyen műformák közé fog a francia szellem ékelődni s a romantika éppen így előre kitűzi még csak ezután működésbe jövő ihletének forrásait. Itt tehát a szerkesztés, az erősen racionalista beállítottság értelmében, mindig szükségképpen előzte meg a részletekbe menő kidolgozást: az írást. A mi fiatal íróink viselkedése ezzel az örökérvényű magatartással szemben teljességgel kortünet. Egyedül a háború utáni viszonyok vizsgálata alapján magyarázható meg.

Az a zökkenő, amelyet a pozitivizmus ellenhatásaként kialakult tudományos módszerek okoztak, elsősorban az ifjú nemzedéket érintette. Főként azokat, akiknek nem volt már idejük vagy türelmük arra, hogy a pozitív kutatás iskoláját végigjárják s már akkor valami homá-

lyosan körvonalazott abszolútum felé tartottak, amikor még le sem rótták tartozásukat az adatgyűjtés műhelymunkája iránt. Megfeledeztek arról, hogy a nagy szintézist szükségképpen belső rétegződéi nek kell megelőznie, arról, hogy a tapasztalás arisztoteleszi igazsága számunkra mindenkor elsődleges fog maradni. A nagyvonalúság mellett való állásfoglalás könnyen érthető azoknál, akik nem jártak a tudomány módszeres iskolájába s így nem ígérte meg őket a részlet, aminek pedig megvan a maga varázsa. Revésbbé érthető azonban olyanoknál, akik éppen hogy, vagy még el sem hagyták az egyetemet s máris folyóiratot alapítanak és programjuk oly nagyvonalú, hogy beérkezett írónk elszégyelhetnék magukat. Ezt a jelenséget nehezen lehetne egyébbel, mint a mester iránti alázat csökkenésével magyarázni. Gyors térhódítása még a sohasem csodálkozókban is méltó bámulatot keltett. Nemrégiben elhunyt nyelvtudósunk, Gombocz Zoltán, aki a Kazinczy-féle „ritka ragyogású tudomány“ legméltóbb képviselője volt, s aki előtt semmi sem volt új és nem szokott csodálkozni, mégis többször megjegyezte: „Amikor mi fiatalok voltunk, tanulmányokat irtunk az öregek folyóirataiba, de a fiatalok most már maguk szerkesztik lapjaikat.“ Ahogyan az írás helyére a szerkesztés került, éppen úgy szorította ki a nagylélegzetű kompozíciót a könnyed publicisztika. E lap hasábjain beszámoltunk már arról, hogy a közéleti kérdések az új magyar folyóiratokban hogyan hatalmasodtak el a tiszta irodalom rovására.¹ Mindezt vissza kell idéznünk az olvasó emlékezetébe, tekintve, hogy fiatal írónk munkássága csaknem teljes egészében folyóiratainkhoz van kötve. Amióta a politika és a közéleti kérdések iránt való érdeklődés centrális jelleget öltött, azóta általánossá vált az, hogy bizonyos tárgykörrel művészeti szempontból foglalkozó társaságok egyúttal e témakör politikai-szociológiai oldalát is megvilágítják s a múlt adalékainak öncélú vizsgálata mellett a jövőt illető reformterveket is alkotnak. Mindenki emlékszik még a felvidéki Sarlósok esetére, akik népdalgyűjtéssel kezdtek és egy szélsőbaloldali politikai irányzatba tévedtek. Feltűnő, hogy a Szegedi Ifjak Művészeti Kollégiumát is mily nagy mértékben foglalkoztatják szépirodalmi kérdések mellett szociális problémák. Természetes, hogy ebben a légkörben az írásműnek aktuális jelleget kell öltenie s az, ami aktuális, nehezen fér el a megalázottságában is még mindig a halhatatlanság bélyegét viselő könyv keretei között. Pedig az igazi szintézist a könyv kéne hogy jelentse.

A magyarság sokat emlegetett tragikuma, amelyre történeti-földrajzi helyzete kárhoztatta, abban nyilvánul meg, hogy többé-kevésbé apolitikus alkata ellenére kénytelen mindenből politikát üzni. Történetünk folyamán többször előfordult már, hogy szellemi áramlatok, legáltalában példa rá a reformáció, mihelyt magyar talajra kerültek, azonnal átpolitizálódtak. Az irodalompolitika és a tudománypolitika ma már nagyobb szerepet játszik a nemzet életében, mint maga az irodalom és a tudomány. És úgylátszik, az irodalomnak több a politikusa, mint a művelője. Ez a jelenség minden bizonnyal szükségképi kísérője a mai válságos helyzetnek s tagadhatatlan, hogy sok értékünket menti át ezen a súlyos korszakfordulón. De nem lenne szabad

¹ Új magyar folyóiratok. Magyar Szemle XIX. kötet. 47. 1.

a politikának helyet kapnia olyan nyomdai termékekben, amelyek hitéletünk elmélyítésén fáradoznak. Valami logikai hiba csúszott be például vallásos színezetű orgánumaink munkatervébe, amikor a vallás örökkévalóságát hirdették s emellett legfőbb gondjuk mégis a hétköznapi élet lett, amelynek vizsgálatából állandóan a „párt“ és a „reform“ szavak csendülnek ki. Íme néhány kitételük: „Kétféle reformot ismerünk: az egyiket mindenestre megígérik, de a másikat mindenképpen megtartják... Új arcvonalak alakulnak ki lassanként.“ „Mert, akár-hogyan akarják összezavarni ma a fogalmakat: a most kezdődő küzdelem az új országért s az új világért, valóban átnő a merev pártkereteken. Lassan-lassan kettéosztja, két táborba kezdi terelni úgy a politikailag aktív tényezőket, mint az egyelőre passzív tömegeket — a kérdés-komplexum ma már minden, csak nem cím- és pártkérdés; a kérdés a tisztesség kérdése.“ „Mindenkinek erősítenie kell azt a meginduló „második hullámot“, amely hivatva lesz a helyzet tisztázását előbbrevinni, amelynek feladata lesz a tempót diktálni a reformokban, amelynek ki kell szorítania mindenünnen a parazitákat s a műveletleneket, azokat, akik a reform fogalmát csak kompromittálni jöttek.“ Ez az érdeklődés az oka annak, hogy az ilyen jellegű orgánumok az élet szubjektív és tárgyi oldalát egyaránt elhanyagolják. A hétköznapi élet annyira fogva tartja őket, hogy nem jutnak el sem az önismeretig, sem az alapfogalmak tisztázásáig. Ne kérdezzük tőlük, hogy kicsodák és hogy mit akarnak és hiába érdeklődnénk náluk aziránt, vajjon milyen lelkületű a mai ifjúság? Az önismeret távolmaradása mutatja az egyéniség hiányát, amit általában szeretünk nem venni észre, pedig jelenlegi elesettségünk minden oka ebben rejlik. Ezt a hiányt érdekes, hogy senki sem fájlalja, hanem ehelyett idegen mintára egységes falanxokról álmodoznak, pártok végleges győzelméről és egy új világról.

Politizáló hajlamaink mellett másik súlyos jellemvonásunk az az állandóan szorongó lelkidet, amellyel függetlenségünket szoktuk féltetni. A legjellemzőbb példát erre Ady Endre és Szabó Dezső adták. Az a tragikus tónus, amely a magyar irodalmat kezdetétől fogva jellemzi, Szabó Dezső és Ady Endre írói modorán keresztül hatott fiatal íróinkra. Mindnyájunk előtt ismeretes az a mániákus önmagát-féltés, amely Szabó Dezső írásait jellemzi s amely menekülésre és végleges elszigetelődésre kárhoztatta ezt a nagy tehetséget. A legfrissebb magyar életet érdeklő írók közül Németh László az ő utódjának tekinthető, nem a műformák terén, nem is célkitűzéseiben, hanem az imént jelzett írói (vagy jelen esetben talán emberi) magatartás dolgában. Németh László könnyed esszéista lenne, — olyanformán, ahogyan a franciák írnak finoman és szellemesen például a kenyérkiállításról — ha nem tenné hozzá értekezéseihez azt a tragikus tónust, amely még a könnyű dolgok problémátlan világában is „magyar sorsot“ keres. Egyfelől ez az említett nemzeti sajátosságunk tette írásait népszerűvé, másfelől pedig egy igen különös módszer, amelyről sohasem lehet megállapítani, vajjon a kritikus céltudatosan használja-e? Sokan csupán azért lettek népszerűek, mert egyebet sem tettek, mint bíráltak és ezáltal kihívták maguk ellen a kritikát. Nem mintha írásaik értéktelenek lennének, de tagadhatatlan, hogy népszerűségük nagyrészt onnan adódik, hogy

másokat „lerántanak“ és viszonzásul őket szidják össze. Akit pedig sokat szidnak, az idővel dédelgetett kedvencé válik, pusztán azért, mert megszokják a nevét s a nagyközönség szemében az a jó márka, aminek a reklámját gyakran látja maga előtt. Nem helyeselhetjük ezt a modort, amely az egész magyar életet egocentrikus világképben látja és semmiképpen sem lehet mintakép eljövendő nemzedékek számára. Mindent a maga énjével hozni kapcsolatba és folyton csak tervezgetni, azoknak jellegzetessége ez, akik nem élik a saját életüket.

E kissé bántóan ható vonásokkal ellentétben Németh László nagy érdeme, hogy meghonosított nálunk egy műfajt, az úgynevezett tudományos önkifejezést. Az új műfaj az elmúlt napokban talált szilárd otthonra Kerényi Károly „Szigeti“ben.

Bizonyára sok követőre és sok korholóra fog találni ez az ízlésesen kiállított könyvecske, s mi is úgy érezzük: itt meg kell állnunk. Kerényi Károly beérkezett tudós már s így talán nem is lenne szabad vele e tanulmány keretén belül foglalkoznunk. Irányzata és köre azonban még kibontakozófélben van s a legfiatalabb tudós attitűd az, amivel a Sziget munkatársai feladatukat ellátják. A Sziget nem folyóirat, hanem könyvalakú esszégyűjtemény, nem megrendelt cikkek halmaza, hanem egy egyakarató munkaközösségből szervesen kinőtt problémák többoldalú megvilágítása. A kiadvány címe többfélét jelent. Jelenti a hétköznapi kérdések fölé emelkedést, a politika és a kommerciális szempontok elől való visszahúzódást, egy arisztokratikus, zárt szellemnek a betörését egy olyan világba, amely sem nem arisztokratikus, sem nem zárt. Kerényi Károly tulajdonképpen a tudományt akarja a művészettel összeegyeztetni, olyasmit akar adni, ami egész existenciát igényel s így az ő írói körében minden vizsgálódás egyfelől tudományos önkifejezéssé, másfelől pedig existenciális jelentőségűvé válik. „A fokozott szubjektivitás, a megragadottság a tudomány tárgyától, ez vezet a lényeg megismeréséhez“ —írják s valóban csodálnunk kell azt a megragadottságot, amely ezt a kis kört áthatja. A „lényeg“-et nem tisztázzák eléggé. Ugyanis egyfelől az antik világot értik alatta és mindazt, ami az antik kultúrával szorosan összefügg, (őstörténet, egiptológia stb.) — a munkatársak nagyobbára e kérdések szakemberei — másfelől az emberi existencia mélyén szunnyadó erőket, harmad-sorban pedig a magyar alkatot s így tudományuk sokszor mintha hungarológia akarna lenni. E hármas célkitűzés állandóan keresztezi egymást, olyannyira, hogy ritkán látni tisztán, mi az eszköz, mi a cél és melyek a mellékkörülmények. A legtöbbször áradó temperamentumok szép konstrukcióit látjuk magunk előtt, az ókortudomány eszközeivel épített csinos házakat, ahová széplelkek húzódnak meg s amelyek falán itt-ott feltűnik egy-egy magyar motívum. Mindent szépen gondolnak el s ha a Sziget tervében és a terv megvalósításában több logikai ugrást találunk is, nem vonhatjuk ki magunkat annak a fluktuálásnak hatása alól, amelyet a problémák, képek és meglátások tarkasága kelt.

Lássuk néhány gondolatukat. Kerényi Károly „Könyv és görög-ség“ című tanulmányában arra világít rá, hogy a könyv és könyvesség problémája mennyire összenőtt az ember existencia-kérdésével. Tehát egyfelől történelmi távlatot ad: megvilágítja a szellemi életnek a papirusz.

ról a papirosra való áttelepülését, másfelől pedig lényegbevágó, alkati magyarázatát adja olyan kulturális jelenségeknek, amelyekkel együtt él az emberiség. Németh László csinos fejezetben kommentálja Kerényi gondolatait és kiemeli a szellemiség könyvfölötti, szabadabb formáért folytatott küzdelem jelentőségét. A mi könyvterhes, alexandriai állapotunkból visszavágyódik a klasszikus görögbe és felveti a kérdést: vajjon felülmúlható-e a könyv? Végső következtetése: a könyvmagány leghatásosabb ellenszere nem egyéb, mint a nemes társasélet alkotó sugalmazása, mert az ember magában is alkothat, de csak más emberekkel együtt élhet alkotó életet. A társas filozofálásnak ez a vágya természetes tehát, hogy szintén a görögség felé tereli a Sziget íróinak érdeklődését. Semmi kétség sem merülhet fel aziránt, vajjon a görögségről helyes képet adnak-e, hiszen Kerényi ma a földkerekség egyik legjelesebb ókortudósa. Azonban, nem szabad elfelejtenünk, hogy társaságának tudományos módszere teljességgel a frankfurti iskola jegyében áll, inspirációjuk pedig a George-kör görögség-kultuszára megy vissza. Mindez nem jelentene veszélyt, hiszen jó mestereket követni nem szégyen. De kétséges, vajjon a George-kör közösségi eszméje és az eugeneia gondolata rokonszenves lesz-e a magyar közönségnek? E túlzó doktrínákat valami még mindig távortartaná Kerényi körétől, ha nem kéne a kör egyik igen finom stilsztájának tollából bizalmatlanságra intő Nietzsche-idézeteket olvasnunk: „Az ember sehol sincs már otthon, visszakíváncozik oda, ahol otthon érezheti magát legalább valamiképpen, mert ott szeretne otthon lenni: s ez a görög világ!... Ma közeledünk ismét a világ megértésének ama alapvető formáihoz, amelyeket a görög szellem... feltalált, — ma ismét napról-napra görögöb-
 bek leszünk, először, mily olcsó út! — fogalmainkban és értékelésünkben, mint grécizáló kísértetek: de majd remélhetőleg testünkkel is! Ebben van minden reményem!“ Reméljük, hogy ezek a doktrínák a Sziget további története folyamán enyhülni fognak. Nem értjük azt sem, miért kell a görögség felé fordulni? Hiszen a mi történetünk leglényegesebb alkotó eleme a latin kereszténység s ha magyar lényeg ismeretére törekszünk, nem az egyiptomi paraszton kell kezdenünk, hanem a latinság jogi formalizmusán, a finitizmus, a csonkult lét és a szent fájdalom eszméjén, továbbá az Európa védőpajzsa gondolon és más hasonló szimbólumokon, amelyeket oly tiszta szárnyalással emelt a kultúrfilozófia magasságába Frohászka Lajos pompás tanulmánya (A vándor és a bújdosó. Minerva, 1932—935.). Hungarológiát ezen az úton kell keresni. Senki sem tagadja az istenmagyarázatok szépségét és azt, hogy ez a Studium is fontos. De ne felejtjük el, hogy hazai latin-ságunk szövegelemlekei nagyjából még mindig kiadatlanok és története megíratlan. Hol vagyunk még attól, hogy Magyarország szentjeinek „lényeg“-portréit megrajzolhassuk, amikor az ókortudománynak nálunk már olyan, fél Európát megszegyenítő művelője van, mint Kerényi Károly és olyan rajongói, mint az ő írói köre.

Lehet, hogy a Sziget már címében viseli sorsát is. De annyi bizonyos, hogy ez az új munkaközösség új modort is teremtett. Lehet, hogy nem fog igaznak bizonyulni az, amit csinálnak, de tagadhatatlan, hogy mindaz, amihez hozzányúltak, szép és finom formát öltött. Külön érde-

kessége s talán ez az, ami jövőt ígér: a stílust és a szellemet ebben a kiadványban nem az újítás láza élteti, vagyis: formanyelvük nem modern, hanem mindennek a háttérben valami nemes dogmatizmus áll, az a konzervatívság, amit az iskolázott filológus hoz magával. Jegyezzük fel még róluk azt is, hogy a szakember és a tudománya nálunk még sohasem jártak ily közel a művészet magaslataihoz. Nem hangoztatnak semmiféle megvetést sem a pénz, sem a közéleti szereplés iránt, hanem: ezeket egyszerűen nem ismerik. „Aktív orgánumaink“ tanulhatnának ebből az érdeknélküliségből.

A KÉT VÉGLETET láttuk magunk előtt. A közélet reformálásáért küzdő irodalmat és a szigetre húzódó öncélú vizsgálódást. A kettő között a régi szellem alkotja az átmenetet: beérkezett íróink és beérkezett folyóiratok. Ami az egész fiatal írói gárda stílusát illeti, meg kell állapítanunk, hogy itt igen nagyfokú nivellálódás észlelhető. Feltűnő a kifejezésbeli készség határainak elmosódása, bármilyen szempontból tekintsük is irodalmunkat. A jobb- és baloldd között már néhány esztendő óta megszűnt a modorbéli ellentét. Ennek főoka egyes íróink tevékenységében keresendő. Ugyanis, ma már nem tudjuk meg azt a klikkszerűséget, amely évekkel ezelőtt írói táborainkat és folyóiratainkat jellemezte. Fiataljaink körében valóságos vándorlás indult meg s ma már egyik sem lát elvi ellentétet például a Nyugat és a Napkelet között, hanem szívesen szerepel egyidőben mindkét lap hasábjain. Így tehát ugyanazt a problematikát és ugyanazt a stílust találjuk valamennyi írói berekben. A tudós és a művész stílus egyszerűbb lett, a publicisztikai modor pedig sokat csinosodott. Ennek a nivellálódásnak köszönhető az is, hogy alig találunk fiatal magyar író, akinek nyelvezete mintaképpül szolgálhatna: valamennyien jól írnak, de egyik sem egyéniség a stílus terén. Csupán árnyalati különbségek észlelhetők ebben az irodalmi anarchiában, de mindenki ugyanazon a klimatikus síkon foglalt helyet. Ha valamikor, úgy elsősorban most alkalmazható ifjú íróinkra az a Rousseau-féle önvallomás, amely némi túlzással egész korunkra jellemző: „Ha nem is vagyok külön, legdább más vagyok.“

Könnyen érthetővé válik ez az állapot, ha meggondoljuk, hogy minden újítás vagy újításra való törekvés mindig kissé tagadása a közvetlen múltnak. Az új nemzedék pedig egy erősen forradalmi generáció hagyományait kénytelen megtagadni. Ha tüzetesebb elemzés tárgyává tesszük fiatal íróink stílusát, azonnal szemünkbe ötlenék, hogy Ady Endre nemzedékének csupán néhány stílusbeli fordulót konzerválja, míg a mondat szerkesztés és a vonalvezetés dolgában olyan hagyományokhoz tér vissza, amelyeket konzervatív intézményeink őriztek meg. Ezért hasonlít az akadémikus modor oly igen nagyon egy legfrissebb novellához, vagy bármelyik újságcikkhez. Az az expresszionizmus, amely Adykat jellemezte, már a Nyugattól is teljesen kiveszett.

A határok illetően eltolódása megköveteli, hogy irodalmi szempontból a nemzedék-gondolattal is foglalkozzunk. Az évekkel ezelőtt lezajlott jobb- és baloldal vitát az utóbbi hetekben felváltotta a nemzedék-vita, amely Babits Mihály és Halász Gábor közt folyt le a Nyugat hasábjain. Halász Gábor, mint a legifjabb generáció képviselője, sze-

mére vetette Babits kortársainak azt a makacsságot, amellyel ők állítólag még mindig részt kérnek az irodalom irányításából. Kijelentette, hogy „a századelő volt az ő történeti pillanatuk“, amikor bevették az irodalom bástyáit. „A roham sikerült, de ők a veteránok makacsságával még mindig rohamoznának. Furcsa forradalmárok, akik még mindig a félelmetes Bastillet emlegetik, holott már régen quatorze juillet-t ünneplhetnének a romok felett. A hivatalos Magyarország ma ők, ha nem is külső pozíciókban, de a szellem elismert uralmában...“ Ezeknek a soroknak fő mozgató oka voltaképpen csak egy szerénynek látszó kívánság: hagyjanak bennünket a magunk útján járni.

Ezzel a nem elég világos gondolatmenettel szemben Babits a következőképpen próbálja tisztázni a két nemzedék viszonyát: „Ez a nemzedék lázad, mert nem tud belenyugodni abba, hogy nincs micrt lázadnia. Tagad magáért a tagadásért. Megtanult minden megtanulhatót, átvett egy súlyos örökséget, s tehetetlenek, szegénynek érzi magát a rászakadt gazdagságban. A tehetetlenség könnyen kelt irigységet, s hajlamossá tesz az önáltatásra. Ez a generáció úgy érzi, hogy a költészetben nehéz újabbat és nagyobbat alkotnia, mint amit az előttejáró alkotott. Ez elégedetlenné teszi, és gáncsoskodóvá, önmagával szemben is. A próza, az esszé terére menekül; de itt is elődökre talál, akiknek gondolataitól nem tud szabadulni, akiknek öröksége teher módjára nehezedik rá. Fogycékosági érzése valóságos kízó komplexumként veti elébe a nemzedéki problémát. Valami irodalmi Oedipuskomplexum ez; avval a különbséggel, hogy az apagyilkosság itt nem lelkifurdalás, hanem feladat. Egyszer már említettem az irodalmi trónörökléssel kapcsolatban az ókori Nemi papjait, akik csak akkor nyerhették el a papi széket, ha sikerült elődjüket meggyilkolniok. Halász Gábor és nemzedéke ezt a különös feladatot érzi maga előtt.“ Babits szerint az ifjú nemzedéknek nincs oka panaszra, hiszen semmi „hivatalos“ sem állt az útjukban. Nekik már nem kell egy kettészakadt irodalom tagjaként élniök s a hivatalos megítéléstől mellőzve lenniök.

Mivel életük is nyugodtabb, a forradalom láza sem kísérti őket. Babits meg van győződve, hogy „szellemük adottságai az újítás helyett a tanulásra utalják őket az irodalomban is“. Babits önmagát is tisztázza. Ő csupán a „lázado gesztusokat“ furcsálja egy olyan nemzedékben, amelynek semmi joga e pózhoz. Élesen szembeszáll a túlzó nemzedékvizsgálattal és azt tartja, hogy nemzedékeknek nem lehet szerepet kiosztani. Az író egyén s az irodalom nem politika. Csak jó és rossz író van, és: „minden jó mű közügy és minden rossz mű magánügy“.

Előbbi vizsgálódásaink kell, hogy igazolják Babits Mihály álláspontját. Láttuk ugyanis, hogy a legfrissebb irodalom formanyelve egy közös sikra került fiatalságról tanúskodik és békés összhangot mutat egy konzervatív kultúrkör és egy csendben feltörekvő ifjúság írói modora között. Itt hiába keresünk forradalmi velleitást, avagy gyökeres szakítást a múlttal. A közvetlen múlt tagadása mindazonáltal jelen van, de inkább bizonyos kiválogatási eljárásban nyilvánul meg és nem alakítja át ifjú íróink lelkületét sem állandóan támadó attitűddé, sem forradalmi magatartássá.

HODZSA MILAN A CSEHSZLOVÁK POLITIKA ELEN

OKTÓBER 28-át a csehszlovák államünnepet a köztársaság egyszerűbben ünnepelte meg, mint az elmúlt években, Aki emlékszik a két év előtti katonai parádéra, amikor Masaryk elnök fehér lovon elnyargalt a prágai Vencel-téren felállított csapatok előtt, vagy emlékszik a tavalyi örömnépre, amellyel mintegy a politikai és a gazdasági krízisből való kibontakozást óhajtotta megünnepelni a köztársaság, csalódottan nézte végig a tüzoltók, a veteránok és a lövészek idei fölvonulását s a szakadó esőben szomorú esernyők alatt ácsorgó gyér tömegeket. Valami várokozásféle volt a levegőben. Bizonytalanság és kíváncsiság, mintha azt mondták volna a népnek: a nagy események csak ezután következnek el. Néhány nappal az államünnep után tényleg bekövetkeztek. A Malypetr-kormány lelépett annak ellenére, hogy rekonstrukcióját egy-két héttel előbb még erélyesen cáfolták s a kamarai elnökség méltóságára visszavonuló miniszterelnök átadta helyét az új, a váratlan embernek, Hodzsa Milánnak, akinek nevezetességei közé tartozik többek között az is, hogy szlovák ember s vele kerül először szlovák politikus a csehszlovák kormány élére. A belpolitikai szenzációk nem gyakoriak a köztársaságban, de Hodzsa megbízatása sok oknál fogva az volt, mert váratlanul jött, szlovák embert vetett az élre s mert Hodzsa Milán szokatlanul erélyes, céltudatos és nagystílusú jelenség, amolyan „vezető” természet, aki nem a politikai bürokratizmus eddigi módszerével fog kormányozni, hanem egyéni felfogása szerint. Eddig az „osztrák iskola” uralkodott a prágai politikában, a Bécsben, a Reichsratban nevelkedett emberek vagy olyanok, akiket a háborúutáni emigráció vetett fel. Amikor az osztrák iskola holtpontra futott s kiváló képviselői egymásután letűntek, Prágában kísérletet tesznek a „magyar iskolával”: Hodzsa Milán a köztársaságot alkotó országrészek másik felén nevelkedett, a budapesti politikai környezetben szerezte tapasztalatait, ott érlelődött, ott fejlődött, magánélete is az ottani stílus erényeit tükrözi (ami máris orrfintorgatásra ad okot bizonyos cseh körökben) s így más politikai sémát hoz a Rudolfmumba, mint ami eddig ott uralkodott. Legalább így vélekedik Hodzsa megbízatásáról a prágai sajtó egy része.

Hubert Ripka, Prága egyik legkitűnőbb publicistája, Hodzsa megbízatásával kapcsolatban például megállapította, hogy az új miniszterelnökkel „az erős kéz” politikája vonul be a közéletbe. Két-

ségtelen, hogy Hodzsa egyénisége elüt az eddig megszokott puha prágai politikusok típusától, különösen azoktól, akik nem a „felszabadít ó nemzedék“ legnagyobbjai közé tartoznak, hanem mintegy a második garnitúrához. Nem annyira szürke jelenség, mint közvetlen elődei, kevesebb a hivatalnoki vonás benne, s a köztársaság üdvét nem látja kizárólag a csöndes kompromisszumkeresésekben. A szociáldemokrata sajtó azonnal heves ostrom alá vette világnézetét és „reakciós“ beállítottságát. Hodzsa letagadhatatlanul a magyar világban nevelkedett, bármennyire ellentétben áll vele. Agrárpárti vezérsége ellenére nem paraszteredetű s ezzel megszege a csehszlovák agrárpárt tradícióját, mert a helyett, hogy a megszokott sablon szerint tősgyökeres, kissé durva és esetlen agrárjelenség volna, inkább városi ember, intellektüel. A cseh kispolgárok fejszólva fogadják az idegen alakot. Annyira más, mint ők, nem söröző típus, nem fraternizáló „bratr“, hanem zárkózott és hidegen udvarias gentleman, dzsentiutánzatú szokásokkal, mondén jelleggel, nemzetközi társadalmi kapcsolatokkal. A prágai kisemberek előtt már Benes európaiassága is kényelmetlen, mert a külügyminiszter kinőtt közülük, de kényelmetlen hatványozott mértékben Hodzsa Milán, aki nem mindig tudja megtagadni budapesti és bécsi nevelését. A cseh kisember és Hodzsa viszonyából így idővel konfliktusok támadhatnak, ámbár most a közvélemény örömmel üdvözlö a miniszterelnököt, mert az újat érzi benne, az ismeretlent, a „frisson nouveau“-t, az egzotikumot. Az egyhelyben topogó és tanácstalan belpolitikai helyzetben pedig ma nagy szükség van bármiféle frissítőkre.

Prága kíváncsian — s a baloldal fenntartásokkal — várja a „magyar iskolá“ bemutatkozását. Hodzsa Milánnak 1918-ig tényleg kevés belső kapcsolata volt a prágai élettel. Budapesten és Erdélyben járt iskolába, magyar és német gimnáziumokba. Budapesten és Bécsben végezte az egyetemet, Pesten 19 éves korában már megszervezte a szlovák ifjakat, korán, 27 éves korában lett képviselő a magyar parlamentben, ahol állandóan vezető szerepet játszott a nemzetiségi képviselők között, szlovák újságot adott ki Budapesten, bekapcsolódott az ottani társadalmi életbe, Ferenc Ferdinánd kedvence lett, a cseh politikusokkal a szoros nexust jóformán csak a háború alatt vette fel Bécsben, miután végigtanulta a vidéki és a fővárosi magyar politika egész iskoláját. Az államfordulatkor is Pesten tárgyalt s ő képviselte először Csehszlovákiát Magyarországon 1919 tavaszáig. Azóta főleg a szlovenszkói politikában játszott vezető szerepet s a magyar kérdés szakemberének számított. Mint látjuk: más gyökerek, más ember. Soha még ekkora egyéniségváltozás nem történt a csehszlovák politikában, mert eddig a Tusár—Cserny—Svehla—Udrzal—Malypetr-vonal egyforma embertípust és egyforma nevelést képviselt a miniszterelnökök sorozatában s így a belső síkon zavartalan volt a kontinuitás, ha a miniszterelnökök értéke különböző volt is és Svehla például messze kimagaslott többé-kevésbé szürke társai közül.

MIÉRT VÁLT MEG MALYFETR a miniszterelnökségtől? Miért egyezett bele az agrárpárt eddigi ember- és módszertradíciójának meg-

változtatásába? Hodzsa megbízatása az agrárpárt részéről szükség-szerűség volt, szinte technikai szükségszerűség, mert a pártban ma kevés egyéniség van, aki vállalhatja a miniszterelnöki feladatot. Október végén meghalt a párt egyik kiválósága, Bradács házelnök s amikor üresen maradt helye betöltéséről tanácskoztak, kitűnt, mennyire szegények ma az agrárok — Svehla halála óta — a vezetőegyénségekben. Malypetr kapva kapott az alkalmon, hogy megválhasson a terhes miniszterelnöki pozíciótól. Három évig volt miniszterelnök, a gazdasági krízis legrettenetesebb idején, amikor valóban nem jelentett könnyű feladatot a kormányruznál ülni. Egyszerű, fantáziánélküli és nehézkes egyénisége nem bírta többé az iramot s a házelnöki méltóságot szívesen vállalja a miniszterelnökség helyett. Mondják, hogy visszavonulásával a köztársasági elnökségre készül. Mint miniszterelnök nehezen választható elnöknek, de ha a házelnökség semleges székében találja a választ, könnyen megtörténhetik, hogy francia szokás szerint személyében vet horgonyt a kompromisszumkeresés. Lehet, hogy ez a terv lebegett szeme előtt, de nem nagyon valószínű, mert ma Benes a legtöbb esély-lyel rendelkező jelöltje a csehszlovák elnöki méltóságnak.

A fáradt Malypetr elment, Bradács és Svehla meghalt s az agrárpártban a beteg Udrzal és a tárcát nem vállaló Beran mellett egyedül Hodzsa Milán maradt. De mielőtt a legmagasabb hatalmi pozíciót elérhette volna, ki kellett békülnie a csehszlovák politikai élet legfontosabb pólusával, Benes külügyminiszterrel. A beavatottak jól tudják, hogy a múltban — hat-hét év előtt — súlyos ellentét dült Benes és Hodzsa között. Hodzsa nem könnyen kezelhető egyéniség s ezért gyakran konfliktusba keveredik azokkal, akik irányítani akarják. Legelőször 1919-ben zördült össze Kramár akkori miniszterelnökkel, aki más módszert ajánlott a Budapesten való politikában, mint amit Hodzsa helyesnek tartott. Veszélyesebbé vált a Benessel való későbbi összekoccanás, amikor a közvélemény úgy vélte, hogy Hodzsa a külügyministerségre pályázik s felfogása elüt Benes felfogásától. A szlovák politikus akkoriban tényleg felhasználta a lengyel, román, jugoszláv, bolgár agrároknál lévő kitűnő összeköttetéseit bizonyos magán-külpolitika kezdeményezéséhez és Londonba is eljárogatott, miközben Benes tiszta francia orientációja helyett angol támogatásra épített középeurópai irányzatot hirdetett s a németekkel, a lengyelekkel, valamint az olaszokkal óhajtott mindenekelőtt kiegyezni. Önálló külpolitikájával talán túllőtt a célon, Benes mindenesetre „hagyta kifutni“ s amikor kellőképpen kompromittálva volt, az első kedvező alkalommal lecsapott rá és két-vállra fektette. Akkor Hodzsa végleg bukott embernek látszott s átmenetileg kénytelen volt visszavonulni a politikától, amit egyébként súlyos betegsége külsőleg indokoltta tett. Hallatlan szívósságának és tehetségének jele, hogy máig újból felegyenesedett, sőt elérte a legbefolyásosabb pozíciót.

A múlt alapján sokan azt hangoztatják, hogy Benes és Hodzsa között ma is ellentét van. Lehet, hogy árnyalati eltérés tényleg létezik közöttük, különösen ami a szomszédos államokkal való megegyezés gyors szükségességét illeti, de a lényeges külpolitikai vonalvezetés ma aligha különbözik. Hodzsa, aki jó angliai összeköttetésekkel rendelke-

zik, a közelmúltban előadást tartott a londoni „Királyi Külügyi Társaságban“ s amit mondott, bebizonyítja, hogy felfogása csaknem azonos Benes felfogásával. Ennek ellenére most, amikor Hodzsa átveszi a hatalmat, jó lerögzíteni az árnyalati különbségeket is, mert a csehszlovák külpolitika fejlődése függ tőlük s egész Európa szempontjából fontos lehet, hová hajlik az az új vonal, amely az összeegyeztetett hodzsai és benesi külpolitika eredőinek középvonala. Hodzsa tehát angolbarát, Összeköttetései is erősebbek Londonban, mint Párizsban. A mai helyzeten természetesen ez mit sem változtat, legfeljebb új ízt ad a prágai külpolitikának. Az eddigiektől azonban már az is eltérést jelent, hogy Hodzsának erős és határozott külpolitikai érdeklődése van, míg az eddigi csehszlovák kormányokban csak egy külpolitikai érdeklődés és akarat létezett: a Benesé. A miniszterelnökök, főleg Malypetr, egyszerűen nem törődtek a külpolitikával, a kezdeményezést és a kivített átengedték Benesnek, elfogadtak mindent, amit Benes mondott, nem néztek az ügyek mögé. Hodzsa az ügyek mögé fog nézni.

Viszont Hodzsa külpolitikai elképzelésének van egy előnye, ami ma fontos s ami miatt Benes örömmel üdvözölhette a szlovák politikus megbízatását, mert önmaga nem képes megbirkózni ezzel a feladattal: Hodzsa posszibilis a lengyelek felé. Régi kötelékek fűzik Varsóhoz s a lengyelek érzik, hogy a lehetőség szerint hajlandó Csehszlovákia szovjetbarátságán is lazítani, csakhogy közelebb hozza a köztársaságot Lengyelországhoz. Benest nem szívlelik Varsóban, bármennyire erőlteti a kibékülést Pilsudski táborával; kapóra jött tehát Hodzsa, aki megvalósíthatja azt, ami neki nem sikerült. A lengyel-csehszlovák viszony az utóbbi hetekben elmérgesedett. Egymásután vonják meg hol a csehszlovák, hol a lengyel konzulok exekvaturáját, Varsóból visszavonult a csehszlovák, Prágából a lengyel követ s csak ügyvivők képviselik egymásnál a két országot, sőt legújabban a lengyellakta tescheni vidéken a terror is felütötte fejét, bombák robbannak, iskolák égnak, középületek rongálódnak, úgyhogy november elején a csehszlovák hatóságok bizonyos kivételes intézkedéseket voltak kénytelenek bevezetni Cseh-Teschenben — s az elmérgesedett helyzeten a prágai cseh egyetem közeledési kísérlete sem segíthetett. Itt sürgősen orvoslást kell találni s az orvosságot csak Hodzsa jelentheti, mert a miniszterelnök komoly rokonszenvekkel rendelkezik Lengyelországban. Persze kérdéses, vájjon az új miniszterelnök meg tud-e birkózni a kényes külpolitikai feladattal anélkül, hogy lényegesen változtatnia kellene a mai csehszlovák külpolitikai irányon s nem óhajtja-e Benes a valószínű kudarccal egyszerűen lejártni Hodzsa külpolitikáját.

A miniszterelnök hajdani külpolitikai magántervei ma aligha aktuálisak. Hodzsa bizonyos fokig konzervatív hajlamú ember — a szociáldemokraták „reakciósna“ nevezik — s beállítottsága nemcsak módszerein, hanem néha rokonszenvein és ellenszenvein is meglát-szik, így például azon, hogy nem tud Beneshez hasonlóan lelkesedni a szovjetbarátságért, de kedveli az olaszokat s a mai német rezsimet nem tartja pokoli összeesküvésnek Európa ellen. Az alap nem látszik helytelennek, amiből e rokonszenvek indokolásánál kiindul: véleménye szerint a csehszlovák külpolitikának fokozottabb mértékben a szom-

szádokkal való megegyezésre kell törekednie, amit Benes elhanyagolt. Csak a jövő mutathatja meg, mennyiben érvényesül a hodzsai mellékmozgás a Czernin-palota munkájában s mennyiben festi át a benesi épületet Hodzsa angol-barátsága, lengyel-rokonszenve, szovjetellenessége, a szomszédokkal való megegyezés vágya s egyáltalán az, hogy az új miniszterelnök az eddigieknél jobban érdeklődik a külpolitika iránt s felfogása — hogy úgy mondjuk — jobboldalibb, mint Benesé.

Hodzsa miniszterelnökségének külpolitikai szempontból más jelentősége is van. Tüntetés akar lenni annak bebizonyítására, hogy a köztársaságban nincsen szlovák-kérdés, mert íme, öntudatos szlovák ember kormányozza az országot. De horvát-kérdés is van, annak ellenére, hogy horvát miniszterek ülnek a belgrádi kormányban s a régi monarchiában lengyel-kérdés is létezett, annak ellenére, hogy a monarchia külügyminisztere hosszú évekig a lengyel Goluchowski Agenor volt. — Hodzsa szlováksága egyébként már olyan probléma, amely átvezet az új helyzet belpolitikai aspektusához.

Az ÚJ MINISZTERELNÖK régóta tárgyalt Hlinkával, a szlovák autonomisták ősz vezérével s az önkormányzatot követelő nagy szlovák mozgalom megszelídítésére törekszik, azaz a néppárt kormányba vonásának megkönnyítésére. Kétségtelen, hogy a szlovákok megnyerése az egyik legnagyobb feladat, amit Hodzsának el kellene végeznie s tényleg ő az egyetlen ember, aki a megbízatásnak eleget tehet. Hlinka páter önmaga mellett egyedül Hodzsa Milánt ismeri el a szlovák nép reprezentánsának. Hlinka a katolikus, Hodzsa az evangélikus pólust képviseli a szlovákok között, Hlinka az autonomista, Hodzsa a centralista tendenciát. Az egyre erősödő szlovák autonomista hont csak úgy találhatja meg az utat Prága felé, ha Hlinka előbb megegyezik Hodzsával. Mint miniszterelnök Hodzsa szuverénül kezdheti a problémát s ezért bíznak sokan a „nagy szlovák kísérletben“, mint Hodzsa megbízatását nevezik s ezért fogadják el a csehek is Hodzsát, mert a szlovák-kérdés megoldását remélik tőle.

Szlovenszón legújabbán újra folütötte fejét a radikális autonomizmus s Prága nagy bánatára különösen a fiatalság között hódít, amelyben szemmel láthatólag nem sok eredményt ért el a tizenhétéves centralista, egységet és egy nemzetet hirdető nevelés, mert ma jobban hangsúlyozza a csehek és a szlovákok közötti különbséget, mint a jó állásokban, vagy az élet küzdelmeiben opportunistákká vált apák. A szlovák néppárt fiataljainak, a 33 éves Sidor Károlynak, a „Slovak“ főszerkesztőjének s az ugyancsak fiatal Sokol Mártonnak, a Hlinka-párt főtitkárának politikai ügyei, továbbá a néppárt kebelében a közelmúltban lezajlott „röpirat-affér“, amelynek folyamán Ravasz Viktor szenátor, az öreg opportunistaszárny képviselője, egy névtelen pamfletben igyekezett destruálni a párt fiataljainak radikális autonomizmusát, de kénytelen volt visszavonulni a fiatalok elől — vagy a „Nástup“, Durcsánszky János merész hetilapja köré csoportosult fiatal szlovákok vad autonomizmusa azt igazolja, hogy a mozgalom az önmagát kisemmizettnek érzett utánpótlásban élénk és lendületes. Valahogy ellen-

súlyozni kell a hangulatot. Meg kell találni az utat és a módot a radikális elemek megnyerésére, mert ellenkező esetben kiújul a régi átok s a hírhedt Pribina-napok hangulata ismét elterjed. Hlinka András, a tömegek képviselője, az opportunistákkal szemben a radikális fiatalokhoz csatlakozott, amiért a Hlinka-párt a májusi választások után nem léphetett a kormányba, holott a közvélemény biztosra vette a párt csatlakozását s a legyöngült kormánytöbbség szempontjából erre feltétlenül szükség is lett volna. Nos, Hodzsa megbízásával, a szlovákoknak hízelgő „szlovák kísérlettel“ Prága új formában óhajt közeledni a renitensekhez. Meglátjuk, elég erélye, befolyása és főleg eléggé szabad keze lesz-e a miniszterelnöknek tervei megvalósítására.

Hodzsa missziójának bemutatásánál felvonul a csehszlovák belpolitika egész problémaköre. A szlovák kérdés mellett itt van a német probléma, amelynek megoldása ugyancsak Hodzsára vár. Tudjuk, hogy 1926-ban, amikor Svehla akkori miniszterelnök az addig radikálisan ellenzéki német főpártok megnyerésével új alapokra helyezte és megmentette a kormány politikáját, elsősorban Hodzsa volt, aki a nehéz és veszedelmes tárgyalásokat lebonyolította. Azóta is kitűnő összeköttetésekkel rendelkezik a német táborban (mostani megbízatásakor a „Zeit“, a Henlein-párt új lapja, rokonszenvel üdvözölte) s ha valaki, úgy ő az alkalmas személyiség a felbomlott német-cseh megértés helyreállítására. Henlein nemzeti szocialista ízű pártja, szavazatszámánál fogva ma a legnagyobb párt Csehszlovákiában, lehetetlen tehát, hogy távol maradjon a reális munkától s a prágai belpolitika addig nem stabil, amíg az 1926-os német-cseh közösség nincs helyreállítva. A Hodzsával feltűnő egyöntetűségben dolgozó Benes a németek újfajta megnyerését már október 28-i brüxi beszédével megkezdte, amikor tiszta német területen, harmincezer német előtt német nyelven hangoztatta az új megértés szükségességét és a németek és a csehek egyesülését Masaryk felsőbbrendű szellemében. Igaz, hogy e közeledési kísérleteket lerontják az olyan afférek, mint amilyen november elején pattant ki Prágában, amikor harminc, többnyire Henlein-párti németet kémkedéssel vádolva letartóztattak, de Hodzsa kezében mégis bízik a közvélemény és a múltra gondolva most is benne látja az alkalmas egyént a német-cseh béke megteremtésére.

A szlovák és a német probléma megoldása mellett Hodzsára vár a koalíciós kormánypártok közötti viszony rendezése, a munkaképes, friss és lendületes kormányegyettes kialakítása és az ország zsákutcába került gazdaságpolitikájának új s az eddigieknél merészebb eszmékkel való felpozíciója. A koalíciós pártok közötti viszony kedvtelen, szenvtelen és fanyar. A rossz nyelvek szerint Hodzsa csak azért kaphatta meg a miniszterelnöki hatalmat, mert a mai helyzetben egyetlen cseh párt, egyetlen kipróbált prágai politikus sem vállalta a súlyos feladatot. Félt a következményektől s attól, hogy a bajokkal nem tudván megbirkózni, lejárhatja magát. (Hodzsáról szintén azt állítják az új miniszterelnök „jobboldali“ erélyét nem szívlelő szociáldemokraták, hogy a baloldal csak azért egyezett bele miniszterelnökségébe, mert le akarta járni a parlamentet örökké nyugtalanító hodzsai szellemet.) A temperamentumos szlovák politikus készséggel benyúlt a felkavart méh-

kásba s meglátjuk tud-e eredményt elérni. Az egyhelyben topogó, ötletelen bürokrata-politika helyett kétségtelenül ötletet és merészséget visz a kormányzásba. Nem kérdezősködik annyit, mint elődei, nem lesz annyira tekintettel mindenre, mint Malypetr, megszabadítja a kormányzást a demokrácia hagyományos átkától: a sokvéleménynek egymást lerontó káosza tehetetlenségétől és cselekedni fog, gyakran önhatalmúan, gyakran egyénien. Kinek tetszik és kinek nem tetszik az új módszer? A szociáldemokratáknak nem tetszik s amíg tehették, tiltakoztak Hodzsa megbízatása ellen, de a mai meddőségben ők is kénytelenek voltak elismerni, hogy szükség van az erős kézre s némi führer-ízű kezdeményező erőre. A többi párt szívesen látja az új stílus érvényesülését, főleg a pártok fiatalsága és a jobboldali színezetű csoportok, így a volt nemzeti demokrata pártból kialakult Kramár—Stribny-csoport, amely ma ellenzékben van, de Hodzsa szavára talán ismét közeledni fog a kormányhoz. Meglátjuk, az erők és az ellenerők harcában miként tartja és szilárdítja meg Hodzsa a kormánykoalíció nélkülözhetetlen egységét. Sikere a gazdasági helyzet javulásától, azaz újfajta gazdaságpolitikájának eredményétől függ.

Az ÁLLAMOK ÉS ÁLLAMFÉRFIAK problémája manapság azonos a gazdasági helyzet problémáival. Így van hatványozott mértékben Csehszlovákiában. A köztársaság nehezen lábál ki a gazdasági világválságból, amit a prágai kormány egyik fiatal szociáldemokrata minisztere, Necsasz népjóléti miniszter, a közelmúltban feltűnő módon megállapított. Bejelentései szenzációt keltettek és hosszú meditálásra kényszerítették a közvéleményt.

— A csehszlovák termelés az 1928-as termelésnek ma még mindig csak 70 százalékát éri el, — mondotta szeptemberben Necsasz s a helyzet azóta nem változott — holott más országokban, az aranyblokk országaiban is, az arány sokkal kedvezőbb, sőt Japán 150, a skandináv államok 115—30, Anglia in százalékára jutott az 1928-as termelésnek. S emellett a csehszlovákiai munkabérek katasztrofálisan estek. A gablonzi iparban az órabér 5—7 csehkoronáról 1.50 csehkoronára zuhant, az üvegiparban a munkás 14 órás munkaidővel 30—40 koronát keres hetente, az építőipar órabére 1—1.27 korona. Reichenbergben 15.600 dolgozó munkás volt bejegyezve, akinek havi jövedelme nem haladja meg a 120 koronát. Az országbeli bérjövedelem 1929-től 1934-ig 14.983 millióról 9.573 millióra esett vissza, azaz a fogyasztási forgalom öt és fél milliárddal kisebb. A racionalizálás következtében egyre több munkás válik kenyértelessé az iparban, pedig most óhajt bekapcsolódni a munkába a közvetlenül a háború után született munkásifjúság, amely nagyobb számú, mint az eddigi háborús évfolyamok voltak. Ugyanakkor a drágaság veszedelmesen nő annak ellenére, hogy a nemzeti jövedelem 80 milliárdról 40—50 milliárdra esett. A kenyér ára 30—50 fillérrel emelkedett, ami egy négytagú családnál évi 150 csehkورونا többletet jelent, a hús-, a zsír-, a burgonya-, a főzelékek emelkedése évi 4—500 koronás emelkedést okoz. A köztársaság lakosságának fele nem keresi meg a létminimumot, az évi 6.000 csehkoronát s így a tízszázalékos drágulás súlyosan érinti.

Elképzelhető, mily általános gyógyító munkára van szükség ott, ahol egy miniszter ennyire ellenzéki beszédet kénytelen mondani. A más országokban bekövetkezett javulás elkerülte Csehszlovákiát, a krízis stagnál s valamit tenni kell a mai lassú, de veszélyes lemorzsolódás megszüntetésére. Eddig nem igen intézkedtek s valamennyi terv és ötlet megfeneklett a kancelláriákban, a pártok közötti torzsalkodásban, mert hiányzott a végrehajtó merész és erélyes egyéniség. A szudétanémetek ipari nyomora, amely a Henlein-párt nagyranövését segítette elő, áterjedt a cseh vidékekre, Szlovenszko mezőgazdasági nyomora átharapózott Morvaországra. Beszéltek erről, arról, új rendszerekről, a pénzügyi gazdálkodás átépítéséről, de az elmúlt évi pénzügyi állítás óta semmi sem történt s a gazdaságpolitika egy helyben topog. Ebben a helyzetben gondoltak a pártok kénytelen-kelletlen Hodzsára, mert ő az az egyéniség, aki a határozott módszerek mellett a legtöbb új és merész gazdasági tervvel rendelkezik. Hodzsa a múltban számtalanszor vázolta gazdasági elképzeléseit s ha nem is tudható, mit valósíthat meg magánemberi ábrándjaiból, bizonyos, hogy éles gazdaságpolitikai profilja van. Mint a prágai gazdasági klikkektől távol eső szlovák, szabadon belenyúlhat a csehországi kiváltságok világába, mert nincs belegabalyodva a helyi érdekek szövetségébe, mint legtöbb prágai kollégája.

Hodzsa gazdaságpolitikája agrár eredetű. Ifjúsága óta az úgynevezett „agrárdemokratizmus“ híve s a szláv agrárdemokrácia jegyében keresett összeköttetést annakidején az erdélyi Maniuval, a horvát Radicsal, a lengyel Witos-szal és a bolgár Sztambulinszkij-körrel. (Politikai szerepe egyébként is közel áll a szerephez és rendeltetéshez, amit régi budapesti fegyvertársa, Maniu Gyula töltött be Romániában: Hodzsával most hasonló kísérlet kezdődik Csehszlovákiában, mint annakidején Maniuval Bukarestben.) Az agrárdemokrácia bizonyos radikálisan felülről irányított, a köznépből és a parasztságban gyökerező szociális, kollektív, gazdasági felépítést hirdet, amely nemzeti alapjai ellenére közel jut a tervgazdaságok szovjetorosz rendszeréhez. A természetből való termelésből, elsősorban a mezőgazdaság szabályozásából és irányításából indul ki s a közgazdasági élet alapvető fokának megszervezésére építi fel arányosan a nemzetgazdaság többi ágát. Tervgazdaság, csaknem államkapitalizmus az, ami ily módon keletkezik, a termelés és a fogyasztás irányítása, a mezőgazdaságnál elkezdett s az iparon, kereskedelmen át a pénzügyi gazdálkodásig eljutott megszervezés. A mezőgazdaság terén Hodzsa földművelésügyi minisztersége alatt megkezdte a tervszerű munkát és a prágai körök szerint sikerrel. Ő a gabonamonopólium atyja Csehszlovákiában, az egészségesebb regionális gazdálkodás hirdetője, az irányított belső telepítés előharcosa, tele van ötlettel s kétségtelen, hogy ideológiailag kellőképpen megtámasztott eljárásával többé-kevésbé rendet tudott teremteni a csehszlovák őstermelés ziláltságában.

Feladata most az lesz, hogy a tervszerű gazdálkodást, a monopólium-rendszert, az állami irányítást a mezőgazdasági alapmunka elvégzése után a gazdasági élet többi ágára kiterjessze s az őstermeléshez hasonlóan megkísérelje Csehszlovákiában az ipar, a kereskedelem, a szociális gazdálkodás, a pénzügy s a kivitel megszervezését. Hogy hor-

dozhatóvá tegye elképzelését, agrárdemokratizmusának elveit ki akarja terjeszteni a kisantra, sőt a többi szláv államra is s velük egyetemben óhajtja felépíteni gazdasági épületét. (Régi tétele: a „szláv agrárdemokratizmus“.) Szeme előtt az irányított östermelés alapjára ráhelyezett átfogó középeurópai gazdasági mű képe lebeg, amely olyan autonóm és hatalmas egység volna, mint a brit impérium. Hodzsa eszményképe tehát az önálló gazdasági Közép-Európa, a kiegyensúlyozott agrarizmus segítségével megszervezett dunai gazdasági test. Merész elképzelés. A jövő mindenekelőtt azt mutatja majd meg, hogyan kezdi el a gyakorlatban Hodzsa a munkát, mert mindenekelőtt kisebb dolgokon kell segíteni: csökkenteni a munkanélküliséget Csehszlovákiában, emelni a kivittelt, egészségessé tenni az állam pénzügyeit, kicpíteni a belső gazdálkodást. A kisebb feladatok megoldása fontosabb, mint a távoli cél; meglátjuk, miként birkózik meg az eszmékben és elképzelésekben gazdag Hodzsa a cseh közgazdaság közvetlen problémáival.

TERVEKBEN ÉS ELKÉPZELÉSEKBEN máskülönbem sem szegény az új miniszterelnök. Szólnunk kell néhány szóban a kisebbségekkel szemben követett politikájáról, hogy a kép teljes legyen. Hodzsa valamikor nagy ígérető volt. Beígérte például kultuszminiszter korában a kisebbségek kulturális autonómiáját, amiből semmi sem valósult meg. Annyi bizonyos, hogy a kisebbségi kultúrautonómiát lehetőnek, keresztül vihetőnek, sőt szükségesnek tartotta, ezt gyakran hangoztatta s most csupán jóakaratra van szükség, hogy az eszme testet öltön, mert a hatalom nem hiányzik többé. Egy utolsó kérdés: mit jelent Hodzsa Milán miniszterelnöksége a magyar kisebbség szempontjából?

A szlovák politikus jobban ismeri a magyar kisebbség problémáit, mint a cseh politikusok s a volt budapesti képviselőhöz közelebb áll a magyar ügy, mint az osztrák iskola államférfiaihoz. Hodzsa főcélja Szlovenszko pacifikálása lesz, cselekedeteinél állandóan szűkebb hazája fog szeme előtt lebegni, a „mit szólnak hozzá otthon“ komplexum (s az sem lehetetlen, hogy éppen a Szlovenszkrét előtérbe helyező politikával ingerli maga ellen a cseheket, akik megszokták, hogy ők álljanak legelői s nem tűrik el, ha Hodzsa céljai érdekében minduntalan engedményeket tesz a köztársaság déli részének s Szlovenszkrét állítja előtérbe a jogok és a javak elosztásánál). Hodzsa az eddigieknél bizonyára nagyobb, átgondoltabb és felszereltebb kísérletet tesz a magyar „aktivizmus“ megszervezésére, pénzt, munkát, agitációt nem kímél, hogy megnyerje a magyarokat a kormánytámogatásnak. Régi ambíciója és politikai elképzelése ez, sokszor nyilatkozott róla, holott a távoli esdi vezetőpolitikusat többnyire hidegen hagyta a magyar ügy s nem fordítottak nagyobb erélyt az „ügyis megbízhatatlan“ elemek megnyerésére. Hodzsa jobban támogatja és pénzeli majd a magyar kisebbség mesterségesen épített kormánypárti intézményeit, kormánylapjait és esetleg új pártot is alapít. Fellépése bizonyára hatásos és megszervezett lesz s a magyar ellenzéknek össze kell szedni minden erkölcsi és fizikai erejét, hogy ellentállhasson a megkísérlésnek.

Amikor Hodzsa november 6-án bemutatkozott a prágai parlamentben, természetesen nem vallhatott az eddigiektől elütő elveket: leszö-

gezte, hogy hű marad a lelépő Malypetr június 18-i programjához. A volt miniszterelnök kiegyensúlyozó, csendes lénye megfelelt a pártoknak s ha most Hodzsa azonnal merész újításokkal jön, a balpártok, amelyek úgysis csak kelletlenül követték, azonnal lehurrogják. Általános meglepetésre az új hang Benes november 5-én elmondott külügyi expozéjában bontakozott ki, amelyen világosan látni, hogy a külügyminiszter és Hodzsa előzőleg megegyezett a külpolitika közös vonalvezetésében. Hodzsa helyzetét lényegesen megkönnyítette, hogy az új hangot Benes, az ország szuverén tekintélye pendítette meg. Már az október 28-i brüxi német beszédben sok olyanról szólt a külügyminiszter belpolitikai viszonylatban, amit Hodzsa gyakran hangoztatott, (a kisebbség és a többség összeforrását Masaryk szellemében) az expozéban pedig az angolbarát Hodzsa legmélyebb intencióinak megfelelően a csehszlovák külpolitika külső bázisát szinte áttolta Franciaországról Angliára. Az egyik legtekintélyesebb prágai lap a következő címmel látta el az expozét: „Benes minden reménységét Anglia új politikájába helyezi.“ Tényleg ilyesféle alapmotívuma van a fontos nyilatkozatnak s mi más ez, ha nem Hodzsa elképzelése? A Franciaországot rajongva szerető Benes most megosztja szeretetét a két nyugati nagyhatalom között s valljuk be, ma megteheti, mert London és Párizs között teljes az összhang. A külügyi expozé sok másban nem tükrözte a régi hodzsai elképzeléseket s például bármily konciliáns hangot üt meg a lengyelkérdésben, nem ment addig, ameddig bármely szlovák politikus elment volna. Sidor szlovák néppárti képviselő a külügyi vita folyamán heves rohamot intézett Benes lengyel politikája ellen, ami a szlovákok külpolitikai elégedetlenségét bizonyítja ebben a viszonylatban. Hodzsa más hangot hallat, ha teheti, mégis, az expozé feltűnő angol-barátsága és a mai angol politika követésének beillesztése a csehszlovák külpolitika alappillérei közé már tiszta „hodzsizmus“ s akár tudatosan, akár öntudatlanul történt, megfelel az új miniszterelnök régi elképzeléseinek.

SZVATKÓ PÁL

FIGYELŐ

MAGYARSÁG ÉS FILOZÓFIA

NEMRÉGIBEN még tudósok körében is dívott az a vélemény, amelyet ma már csak a laikus közhit hirdet, hogy a magyar nem filozófus nemzet, a magyar „józan, reális“ természetéhez nem illik a filozófia „elvonat, haszontalan szócséplése“, s ebben szívesen láttak holmi büszkélkedni való előkelő jellemvonást. Irodalmunk múltjának bensőségebb és szélesebbkörű megismerése elsöpörte ezt a tévhitet, s mostmár csak mint történeti jelenség, és pedig igen érdekes és sok tanulsággal szolgáló jelenség érdemli figyelmünket. Úgy látszik, három forrásból eredt ez a népszerű és magát soká konokul tartó tévhit, de mind a három általános XIX. századi motívum, egyik sem sajátos magyar vonás.

Az első az az általános filozófia-ellenes hangulat, amely a század közepe-táján a materializmus és pozitívizmus s az ezzel járó pragmatizmus népszerűvé válásával, uralomra jutásával terjedt el Európaszerte. Ez a hangulat egyrészt természetes következménye volt a természettudományok nagy fellendülésének, az „exakt“ módszerekkel elért váratlan és bámolatba ejtő eredmények mámorának; az „alkalmazható“ tudományok technikai sikerein, rendkívüli civilizatorikus jelentőségükön érzett lelkesedés túlcsapongása volt ez a megvetés minden olyan tudomány iránt, amely nem szolgálhatta közvetlenül a materiális civilizáció érdekeit. Csak annak volt becsülete, ami „gyakorlati hasznot“ ígért. De egyben reakció is volt ez a hangulat a német idealizmus és romantika nagy metafizikai rendszereinek uralma ellen. Pszichológiai jelenség, amely rendszerint be szokott következni, mikor egy önmagában helyes elvet népszerűsítői, kritikátlan és silányabb követői egyoldalú túlságba hajtanak, s olyan utakra térítenek, amelyekben a kritikus ráció valóban nem követheti őket. Ilyenkor a rossz hírbe keveredett irány-
nak még járható útjaitól is visszaborzad, s a csömör reakciójával fordul ellene. A pozitívizmus idején a filozófia teljesen elvesztette addigi főhatalmát a tudományok birodalmában, s míg addig annyi becsülete volt egy tudománynak, amennyi filozófia volt benne, most éppen az ellenkező következett be: a „filozófikus“ gyanúsító jelzővé vált, a „metafizika“ meg éppen megbélyegző nevezetté. A filozófia addigi hatalmas területeiből pusztán az ismeretelméletet és logikát hagyta meg neki a kor tudományelmélete, az etika a szociológiával, az esztétika az irodalomtörténelemmel és stilsztikával, a pszichológia a fiziológiával lépett szoros viszonyba, s általában minden tudományból, magából a gondolkozásból eltűnt az a szellem, amely a filozófia lényegét teszi, a platoni erős, a legvégső okok kutatásának a vágya, az a szenvedély, hogy minden jelenséget az általánossal vonatkozásban szemléljünk, minden részletet az Egész részeként. S minden efféle törekvés egyenesen tudománytalannak bélyegeztetett. Csak az „exakt, életrevaló, gyakorlati“ kellett.

Ez a hangulat Magyarországon is hamar elterjedt, s miután az akkori romantikus nacionalizmus idején minden koráramlatot legott nemzeti saját-ságnak is kineveztek, a nélkül, hogy utána jártak volna, vájjon korábban megtalálható-e, tehát csakugyan általános vonása-e a mindenkori magyar-nak, ezt az Európászerte általános pozitivistá filozófia-ellenességet is alapvető magyar jellemvonásnak tették meg.

Ennek az egész fejlődésnek az útja nyomon követhető az egykorú irodalomban, de van egy különösen jellemző nyilatkozat, mely élesen megvilágítja a mondottakat. Erdélyi János „A hazai bölcsészet jelene“ c. Sárospatakon 1857-ben megjelent, a múlt századi magyar filozófia sorsára nézve oly nagyjelentőségű művében, annak első lapján így ír: „Mondják, mondogatják, hogy a bölcsészet egyike azon tudományoknak, melyek irodalmunkban legkevésbé vannak művelve, ápolva. E nyilatkozat amint egyrésztől vád akar lenni a magyar gondolkodás ellen, úgy más részről sajnálat a múltra és buzdítás a jövőre nézve. Akár így, akár úgy, de ha igaz, el kell vállalni és ha csakugyan hiány, ki kell pótolni. Azonban e hiány pótlására gondolván, lehetetlen föl nem ötleni azon kivételes állapotnak, hogy a tulajdonképpeni bölcsészet művelése úgy, amint tudományos fejlődésében történetileg előttünk készen van, nyit ellentétben áll a mai kor jelenségeivel, melyek szerint a világ tudományosságát, ha nem visszatéríteni, de majdnem kizárólag a valárd (reál) ismeretekre szorítani, a bölcsészetet pedig mint nem életrevaló szobai tudóságot vagy mellőzni vagy legalább nem pártolni kevésbé titkolt akarat és terv, mint bármely időszakban ennekelőtte.“ Arra a kérdésre, hogy vájjon ez a szándék helyes-e, határozott nemmel felel, majd rátér a magyar filozófiai irodalom elmaradottságának kérdésére. Arra az eredményre jut, hogy ezért őseinket nem lehet felelőssé tenni, mert azok a legmostohább körülmények között is művelték a filozófiát, s „volt egy időtáj, melyben az irodalmi történet adatai szerint nemcsak hogy nem állottunk ily hátul,... hanem egyenlő lépést tartottunk más európai népek bölcsészeti haladásával...“ s noha általában az a nézet, hogy „a török idők, hitújítás, belzavarok“ hatottak akadályul, „ezen időtáj... éppen a török uraság alá esik“, tehát „a török idő nem volt éppen ellenére a belterjes műveltségnek; sőt a vallási és politikai küzdelmek együtt és külön csak rugalmassá edzették a szellemet.“ Az elmaradottság forrását a közelebbi múlt „ájultságában“ véli felismerni, a XVIII. században, mely után a költészetben ugyan ismét megtettük az előrevivő lépést, de tudományban még nem. „így — folytatja — a világ dolgainak olyan irányú fordulata, mint e cikk elején említém, reánk nézve éppen a legrosszabb időben történik... Az álbölcsék és az úgynevezett gyakorlati elmék, kik ahelyett, hogy a dolgok természetéből s a tárgyilagos igazságból indulnának,... a konyhából indulnak ... és hasznossági elvükkel neki mennek az elme és szív legmagasb tárgyainak... különösen a tudás határait illetőleg a mi bölcsészeti irodalmunkban állottak elő és jónál jobbnak híresztelt elméletek; nevezetesen, hogy... életrevaló legyen“, előadása legyen népszerű, s végre legyen nemzeti: miszerint már előre kimondatott, hogy a magyar elmének ez s ez a bölcsészet való, s ennyit vagy ennyit bír el és kell elbírnia műveléséből; mintha mondatnék, hogy a kiszabott mértéken túl bölcselkedni aztán nemzet és józan ész elleni vétség“.

Ez a szellemes és csipős bevezető Erdélyi könyve élén az úgynevezett „egyezményes“ filozófia híveinek szól a hegelianizmus védelmében, de ez a vita e pillanatban nem érdekel önmagában bennünket, számunkra e nyilatkozatnak az a jelentősége, hogy Erdélyi éles tekintetén át lelepleződik előttünk a pozitívizmus és nacionalizmus furcsa találkozása a filozófiai szárnyalás elleni ellenszenvben. A könyv utolsó fejezete még egyszer előveszi ezeket

a motívumokat, s még hangsúlyozottabban olvashatjuk: „Talán minden gonoszkodás nélkül állíthatnám, hogy mi, magunk között elméletét állítottuk fel a nemgondolkodásnak. Valaki elkiáltá magát egy rossz órában, hogy a magyar fellengősi járású és legott elkezdünk lenni gyakorlatiak, életbölcsek s ellenségei minden elmélődésnek. Hetényinek szüksége volt a gyakorlat erősödésére, s igyekezett bebizonyítani, hogy a magyar „keleti faj“ és „gyakorlati irányú“; így felhőt támasztott a szobatudósság ellen. S általában a tudós címet gúnyul szokták használni... Aztán velónket veték latba, s mérlegetek az érzelmi és értelmi természet vegyarányát. Honnan mindez állítások? Felmutatta-e valaki: miben áll a magyarság szelleme, gondolatjárása kezdettől mostanig? Művelődési történetünk csak most kezdődik... de még nem jutottunk el a magunk megismerésének határpontjához.“ ő maga, írja, éppen azért gyűjtötte irodalmunk, népköltészetünk, bölcsészettörténetünk adatait, azért vizsgálta történelmünket, hogy ezt a magyar szellemet megismerhesse, s arra az eredményre jutott, hogy az „eszmeiség“ tartotta meg és vitte előre nemzetünket, teljesen hamis tehát „az a meggyőződés, hogy a magyar sohasem törődött az elvont eszmékkel“; hangoztatja hegeliánus álláspontját, hogy „akik a történetet az emberi szellemen kívül keresik, vagy történeteikből a tudat, a gondolat életét kitudják: előbbutóbb kiesnek a történetből mindenestől magok is“. S abban a tényben, hogy itt közvetlenül a téves pozitivisták nemzetkép kritikája után a metafizikát veszi védelmébe az olyan felfogással szemben, mely szerint „a tudományok legközelebbi változása, tökélyesbülése abban fog határozódni, hogy a metafizika elenyészend közülök“, újabb éles fény esik az Erdélyi szövegén keresztül arra, amit az általános pozitivisták filozófia-ellenesség nacionalizálódásának különös jelenségéről mondtunk.

Ez a jelenség volt tehát az első forrása annak a tévhitnek, hogy a magyarság és a filozófia idegenek egymásnak. Ezt erősítette azután a másik körülmény, mely szintén általános európai vonás a XIX. században, a nemzeti irodalom fogalmának fogyatékos értelmezése. A nemzeti nyelvnek valami mámoros tiszteletében a nemzeti irodalmat kizárólag a nemzeti nyelvhez kötötték, s miután ilyenformán az idegen, főként latinnyelvű munkákkal nem tudtak mit csinálni, s nem is érdekelte a nemzeti irodalom historikusait, egyszerűen figyelmen kívül hagyták és lassanként megfeledkeztek róluk. Mint minden szellemi mozgalom, Magyarországon ez is különösen magas hullámokat vetett és egy időre tökéletesen kisöpörte tudományos és laikus köztudatunkból egyaránt hosszú századok és kitűnő magyar emberek egész seregének alkotását, mert azok a tudomány és irodalom intemadonális nyelvén voltak írva.

Ma már ebben a kérdésben egészen másként gondolkozunk. Ma már nem hisszük, hogy egyedül „nyelvében él a nemzet“, beláttuk, hogy amint a művészetek internadonális kifejező eszközeivel is megnyilatkozhat a nemzeti szellem, úgy egy internacionális nyelv sem zárhatja el a nép valódi sajátságait, ha ilyenek vannak. Elvi felfogásunk is megváltozott és nem keressük keresve — legalábbis egy bizonyos műveltségi fokon, s a tudományban mindenesetre — az exotikumot, amelyet a világ másutt nem látott s nem tartjuk „a nemzetiség süllyedése“ jeleinek az egyetemes emberi műveltség vonásainak előtérbe lépését. Tudjuk, hogy a nemzet struktúrája adottság, mely a történet folyamán alakult ki s egy bizonyos időben már annyira szilárd fundamentuma az egész műveltségnek, hogy az egyetemes humanitáson és általános formáin is átsejtődik, s így felesleges erőltetett módon és külsőségekhez kötve propagálni. S főként az nem jut ma már eszünkbe, hogy jelentékeny értékeket bizonyos külsőségek hiánya miatt kivessünk nemzeti kultúránk tárházából.

Az európai irodalom s főként a tudomány nyelve hosszú századokon át a latin volt. Természetesen Magyarországon is. A filozófiáé elsősorban. De ahogy senkinek sem juthat eszébe Descartes-ot kizárni a francia irodalom köréből azért, mert a „Meditationes“-t latinul írta, ugyanígy nem mondhatjuk, hogy nem volt magyar filozófiai irodalom, mert a filozófiai műveket a magyarok is nagyrészt latinul írták. S mint ahogy Horváth János legutóbb viruló irodalmat varázsolt elő a magyar középkorból is ott, ahol a „nemzeti irodalom“ exkluzív szemlélete sívár pusztaságot s néhány elszórt „nyelv- emléket“ látott, ugyanúgy a latinnyelvű magyar filozófiai irodalom jelentékeny bőségéről adnak az újabb kutatások hírt, de adott már Erdélyi János eléggé nem méltányolt és elfeledett magyar filozófiatörténelmi kutatása is.

A magyar filozófiátlanság legendáját aztán a század végén az a filiszteri ellenszenv is erősítette, mely Schopenhauer pesszimizmusa és Nietzsche tragikus és arisztokratikus életszemlélete ellen támadt fel. Az a nyárspolgári utilista-hedonista világnézet, mely a világháborút megelőző évtizedek látszólagos békéjében, amikor úgy tetszett, hogy az emberiség talán már az elvesztett paradicsomot nyerte vissza, az egész európai társadalom egyszerűbb lelkeit befelhőzte, nem igen bírta ki a dolgok mélyére tekintő kritikát s hívei kínos szorongással tekintettek azok felé, akik Schopenhauer és Nietzsche nevével ajkukon az életről egészen más véleményeket hangoztattak és egészen más eszményeket állítottak az ember elé, mint ők. Azt látták, hogy ezek a „filozófusok“ nem abban a langyos, édeskés atmoszférában élnek s felháborodással vették tudomásul, hogy le is nézik azt az atmoszférát, velük együtt. Talán homályosan érezték is, — heves izgalruk arra vall, — hogy itt csakugyan magasabbrendű igényekről van szó, s féltették pozíciójukat. A két népszerű filozófus arisztokratizmusában és heroikus pesszimizmusában sértést és fenyegetést éreztek s azonosítva őket az egész filozófiával, azt tartották, hogy a filozófia kétségekkel, oknélküli, kiagyalt problémákkal és meddő akadémikuskodással dülja fel az ember boldogságát. Már pedig a boldogság volt akkor a legfőbb eszmény, mely alatt a problémátlanságot értették. Voltak bizonytalanság is, akikből magától is megmozdult már a nyugtalanság, homályosan érezték, hogy nincs minden rendjén, kissé frissebb és élesebb levegőre is vágytak, de húzódoztak a mozdulástól, mint a hosszú heverésben ellankadt ember és félték a dolgok szemébe nézni.

Ez a hangulat Magyarországon különösen erős volt, — okainak kutatása nem feladatunk most — s bizonyára sokan emlékszünk lenéző, gúnyos és mégis szenvedélyesen gyűlölködő nyilatkozatokra, melyek a „filozófusokat“ illették s óvtak bennünket mérgező irataiktól. A „filozófiis“ nevezet csaknem olyan megbélyegző volt, mint a szocialista vagy modem, s mindenestől megrögzött kozmopolitáknak tartották őket. Ennél súlyosabb bírálat pedig nem volt abban az időben. A filiszterséget a nemzetiséggel azonosították és soha nagyobb göggel nem utasították el azt az esetleges feltevést, hogy az „úri“ magyar fajtól a filozófia felesleges „okoskodása“ sem egészen idegen.

Főként ez a három motívum hatott közre a magyar filozófiátlanság, Erdélyi szerint a „nemgondolkodás“ legendájának kialakulásában. S hogy ez a legenda oly lassan foszlik szét, abban bizony maguk a filozófia művelői is hibásak, a filozófiatörténelem elhanyagolása által. A magyar filozófia utolsó összefoglaló történelme ma is Erdélyi János 1865—67-ben a Budapesti Szemlében napvilágot látott műve, „A bölcsészet Magyarországon“, s ez is sajnos, csak a XVII. század végéig halad. (Újra megjelent a Filozófiai írók Tárában 1885-ben.). Azóta egészen az utolsó évtizedig alig pár tanulmány foglalkozott a magyar filozófiai irodalom múltjának egy-egy jelenségével. Csak az utolsó évtized dicsekedhetik azzal, hogy egymagában

többet tett a magyar filozofálás múltjának felkutatásában, mint egész eddigi tudománytörténelmünk. Ezek a kutatások is beilleszkednek abba a nagyarányú munkába, amelyet az összes szellemi tudományok megindítottak a magyar művelődés múltjának feltárására s amely bizonyára termékenyebb formája a nacionalista buzgalomnak, mint az volt, amely magasabb kritikai igények előtt bizony nem túlságosan rokonszenves álarcot akasztott nemzete múltjának ábrázatára. Ezek a tanulmányok, ha a magyar gondolkodás fejlődésének mindenik szakaszát és összes képviselőit rendre kiássák a feledésből, előkészítik egy összefoglaló magyar filozófiatörténelem fundamentumát.

Az a kép, amelyet már eddigi ismereteink élénk tárnak a magyar filozófiai műveltség múltjáról, természetesen nem oly ragyogó, mint a francia, német vagy angol. De az kétségtelen, hogy Európa „periférikusnak“ nevezhető nemzetei között semmivel sem állunk hátrább s számosat messze meghaladunk. Nagy, önálló rendszeralkotó filozófusunk valóban nem volt Böhm Károly és Pauler Ákos megjelenéséig, de ilyennel számos nyugati vagy északi nép sem dicsekedhetik még ma sem. Az általános európai filozófiai fejlődésben pedig a magyar is résztvett mindig a századokon keresztül, mióta ebbe a kultúrközösségbe belépett. Tudjuk, mindig élénk volt a nyugattal való kapcsolatunk s az adatok azt is bizonyítják, hogy minden filozófiai fejlődési mozzanatra is legott megvolt a magyar visszhang s ez a visszhang ritkán volt minden önálló megfontolás nélkül. Vanak adataink, melyek arra vallanak, hogy nem egyszer igen előkelő szerepet vittek magyar férfiak a nyugati szellemi harcokban is. Azt pedig minden adat hangosan hirdeti, hogy a magyar fők nagyon is hajlottak a bölcselkedés „elvont, haszontalan“ tevékenységére. Egészen a múlt században bekövetkezett pozitivistá fordulatig a filozófia mélyen áthatotta egész műveltségünket, az egész közgondolkodást, természetesen „köz“ alatt azt a réteget értve, amely általában — nemcsak nálunk, hanem világszerte — elvontan is gondolkodni szokott. Ha tehát filozófiai irodalmunk történelme egyszer teljes egészében előttünk fog állani, a magyar szellem életének kellős közepébe nyerünk betekintést s kulturális tudatunk izmosításához bizonyosan jelen-
tekenyen hozzá fog járulni.

Joó TIBOR

A FÖLDKÖZI TENGER IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

GYARMATI KÉRDÉSEK szembeállították egymással a magyarság két barátját, az angol és olasz nemzetet a Földközi-tengeren, azt a két nemzetet, melynek közvéleménye egy magasabb etikai szempontnak engedve ismételtlen megértő szóval nyilatkozott meg minden magyar vágya: a revízió mellett.

A katonai krónikás azonban érzését visszafojtva, nem vállalkozik ennek a kérdésnek taglalására, hanem csak szárazon mutatja be, milyen az általános hadászati helyzet a Földközi-tengeren és milyen a két érdekelt hatalomnak itt harcbavethető tengeri hadereje.

Alább láthatók a Földközi-tenger legfontosabb angol és olasz tengeri és légi bázisai (kikötői); külföldi szakirodalom és napilapok nyomán rögzí-

tettük ezen az ábrán az angol flotta Földközi-tengerre irányított különböző egységeinek valószínű számát az egyes kikötőkben.

Ez az erő ugyan a hatalmas angol flotta jelentékeny része, de nem az egész angol tengeri erő, amelynek össztonnatartalma kereken 1,300.000 tonna.

Az olasz flotta egységeit a következő táblázat mutatja:

Hajók	Újak Régibbek összesen Épülőben				1911 óta			
	sz. tonna		sz. tonna		sz. tonna		sz. tonna	
Csatahajók	3	64.714	1	12.818	4	86.532	2	70.000
Repülőgép anyahajó		1 4.960	—	—	1	4.960	—	—
Nagy cirkálók	7	70.000	4	33-641	11	103.641	—	—
Kis cirkálók.....	6	30.292	7	22.386	13	52.678	6	38.878
Flotilla vezetők	15	24.114	5	6.984	20	31.098	—	—
Torpedórombolók	33	36.861	41	26.740	74	63.601	8	6.588
Tengeralattjárók ...	48	37.538	11	4.686	59	42.224	8	7.087
	összesen: 182 384.734 24 122.553							

Ezek az egységek békében a közkézen forgó kézikönyvek szerint ily csoportosításban állomásoznak az olasz hadikikötőkben:

1. Nyílt tengeri flotta:

1. hajóraj (Spezia): 7 nagy cirkáló, 2 flotillavezető, 16 torpedóromboló.

2. hajóraj (Tarent): 1 repülőgép anyahajó, 6 kis cirkáló, 12 flotillavezető, 10 torpedóromboló, z aknakereső.

Ebből világosan látszik e flotta beosztása egy erősebb és egy gyengébb cirkálórajba.

Mindkét rajnak nagy a sebessége. A Tarentben állomásozó bizonyára a felderítés célját szolgálja, a Speziában lévő ennek mintegy hátvédje. E mellett még számos támponton az alábbi erőket találjuk:

II. Északi Tirréné-tenger (Spezia, Livorno, Genova, Elba): 2 csatahajó, 2 nagy cirkáló, 2 kis cirkáló, 3 flotillavezető, 5 torpedóromboló, Z9 tengeralattjáró.

III. Déli Tirréné-tenger (Nápoly, Szardínia, Szicília): 2 flotillavezető, 7 torpedóromboló, 8 tengeralattjáró, 3 ágyúnaszád, Z9 torpedó-motorcsónak, Z5 aknakereső hajó.

IV. Jóni-tenger és Adriai-tenger (Tarent, Brindisi): 2 csatahajó, 2 kis cirkáló, 2 flotillavezető, 29 torpedóromboló, 21 tengeralattjáró, 6 ágyúnaszád, 4 torpedó-motorcsónak, 11 aknahajó.

V. Adriai-tenger (Venezia, Pola, Zara, Fiume): 2 csatahajó, 2 nagy cirkáló, 2 kis cirkáló, 2 flotillavezető, 4 torpedóromboló, több Ids egység.

A külföldi szakirodalom lépten-nyomon ír arról is, hogy e két földközi-tengeri hatalom a fenti ábrán jelzett bázisaira az elmúlt évben tetemes összegeket áldozott. Az angol admirális különösen Malta és Famagusta (Cyprus szigetén) megerősítésére, elsősorban azok légvédelmének fejlesztésére biztosított nagyobb összegeket az 1935—36. évi költségvetésben. Cyprus nagyszabású tengeri és légi bázissá alakult át. 22 hatalmas nyersolajtartály biztosítja az ott elhelyezhető és onnan működő tengeri erők üzemanyagát.

Az Indiába vezető egyenes út ugyan Gibraltár—Malta—Alexandria, de Cyprus ennek az útnak hatásos oldalvédje, amely egyben a fontos haifai petróleumkikötőt is védi. Ha Malta az indiai út derekán lévő hadtápl és biztosító állomás is, jelentősége Cyprussal összehasonlítva mindjobban csökken. Egyrészt Malta sugárszerűen körül van véve olasz támpontokkal, másrészt Cyprus a szuezi csatornát biztosító Port Saiddal és Haifával együtt a Földközi-tenger keleti felét uraló és az angol kisázsiai érdekeltséget biztosító fontos hadászati háromszög kulcspontja. Innen megszervezhető a védelem a Haifa felé bármilyen irányból meginduló támadás ellen. Ugyancsak innen hatásosan ellenőrizhető Anglia időnként elég nyugtalan mandátumi területe: Palesztina is. Tudjuk, hogy cyprusi zavarok idején légi erők szállítottak angol csapatokat a szigetre Port Saiddal. Fordítva is lehetséges ugyanez, ha az egyiptomi helyzet így kívánja. Az olasz Rhodosból esetleg Haifába vezető légi utak keresztezik a Cyprus—port-said! vonalat.

Milyen a fentiekhez viszonyítva az olasz bázisok helyzete?

A már említett szicíliai és tripoliszi olasz tengeri és légi kikötők körül fogják Máltát. A tobruki, rhodosi, valamint lerosi olasz bázisok ugyanolyan északról délre húzódó záróvonalat jelentenek a Földközi-tenger keleti felében, mint a Szicília—tunisi vonal. Ezenkívül Leros még a Dardanellák ellenőrzésére alkalmas bázisként is számításba jöhet.

Szakember és laikus előtt egyaránt világos, hogy az angol és olasz bázisok földrajzi helyzetéből a következő lehetőségek adódnak: Anglia lezárhatja Gibraltárnál és Port Saidnál a Földközi-tengert, Olaszország viszont a fent említett két záróvonal segítségével, de különösen a Szicília—tuniszi vonallal megkísérelheti a Földközi-tenger medencéjének két részre való osztását. A további megfontolások a szuezi csatorna lezárása esetén már a szárazföldre vezetnének Líbián és Egyiptomon át, erről most nem szólunk.

A KÉT TENGERI HATALOMNAK a Földközi-tengeren összevont erői fenti felsorolása a nem szakember részére számoknál és hajóneveknél többet nem igen jelenthet, ezért bizonyára helyénvaló azok rövid ismertetése is.

Kezdjük a legkorszerűbb fegyvernemen, a légi erőkön. A repülőgépek mai teljesítőképessége mellett az említett tengeri kikötők kölcsönösen belesznek a hatásos repülőátadások körzetébe.

Hogy milyen az angol és olasz légi erők megoszlása az egyes kikötők szerint, az teljesen bizonytalan. Itt csak arról számolhatunk be, amit a nemzetközi sajtó már ismételtelen megtárgyalt. Az olasz partvidék légi kikötőinek repülőgépeit, mint a tengeri erők részét, általában 300-ra becsülik. Ehhez járulna még 30—40 gép, amelyet a flotta hajóin magával vihet. Ez persze a hatalmas olasz aviatikának csak töredéke és oly része, amelyet a tengeri erökhöz számíthatunk.

Ha ezzel szemben az angol légi erőket nézzük, akkor csak azt rögzítheti a megfigyelő, hogy ugyancsak hatalmas légi erőket vonnak össze állandóan az egyes hadászati pontokra. A Port Saidban jelzett két repülőgépanyahajó pedig kereken 100 egynéhány repülőgép befogadására alkalmas. Az angol flotta egyes egységei is vihetnek magukkal repülőgépeket.

A két flotta úszóegységei: 10 angol és 4 olasz csatahajó; csatacirkálója Angliának kettő van, s van 24 olasz és 17 angol cirkáló.

A torpedóhajók (flotillavezetők, torpedórombolók, nagy torpedónaszádok) számát mindkét félnél egyenlőnek vehetjük (80—90). Természetesen csak a háború után épült korszerű egységekről van az értékelésnél elsősorban szó. Az olasz cirkálók közül 16, a torpedójárművek közül 60 épült a háború után. Kereken 60 olasz tengeralattjáró és 30 angol egészíti ki a sort.

Ismétlem, hogy az erők számaránya és tartózkodási helye csak valószínűnek látszik. Meddő dolog volna a tengeri erők megoszlását változatlan tényezőnek tekinteni, mert a mai sebességek mellett az egy-egy kikötőben lévő hajók száma egy éjszaka alatt megváltoztatható.

Általános vélemény szerint az olasz flotta korszerűség szempontjából kiegyensúlyozottabb, mert nyílt tengeri része egyformán gyors és korszerű egységekből áll. Viszont nincsenek oly erős hajói, mint az angol flotta hatalmas egységei, a világ legnagyobb csatahajója, a 42.000 tonnás és 38 cm-es ágyúkkal felfegyverzett Hood és az ugyanilyen tüzérséggel bíró Renown. Ezek jelenleg a Földközi-tengeren (Gibraltár) vannak. Az olasz flotta csatahajóinak főtüzérsége 30.5 cm-es ágyúból áll. Lássuk most, mi e különböző hadihajók rendeltetése?

A csatahajók alkotják a flották gerincét, adják annak súlyát és tüzerejét, mert csak a nagy hajó alkalmas arra, hogy az alma és torpedó, sőt légi bombák ellen is megfelelő vértetéssel ellássák és az így védett nagy hajótestbe mintegy úszó erődbe, mindenféle ürméretű, erős tüzérséget építsenek be.

A csatahajók legveszedelmesebb ellenségei ma már a repülőgépek. Ezek részben állandó bázisokról, részben mozgó, a flottát követő hajókról indulnak el feladatuk végrehajtására. A repülőgépanyahajók szerepét úgy

kell elképzelni, hogy azok a megtámadandó cél (flotta, kikötő, város stb.) közelébe viszik repülőgépeiket csatacirkálók, cirkálók, kisebb egységek fedezete mellett és sorozatos támadásra képesítik őket, mert szükség esetén elláthatják azokat kellő üzemanyaggal, bombával, lőszerrel.

A csatacirkálók, cirkálók, kisebb egységek részben a flották zömének, de az utánszállítási vonalaknak a biztosítását is szolgálják, részben pedig mint a flották felderítői, az ellenséges flották nagy egységeinek megtámadói is szerepelnek.

Ez utóbbi célra legalkalmasabbak a gyorsjáratú torpedójárművek és a víz alatt való támadásra képes tengeralattjárók.

A felderítés, biztosítás, torpedótámadás végrehajtásához inkább gyorsaság (láthatatlanság) kell, mint tüzérségi és erős vértet.

A különböző egységek összehasonlítására és harci értékének elbírálására az alábbi adatok szolgálnak:

Típus	Milyen	Épült	Tonnatar- talom	Fegyverzet	Sebessége óránként
Cirkáló	London (angol)	1927	9.750	8 db 20·3, 4 db 10·2, 4 db 4·7 cm-es, 4 db 40 mm-es ágyú, 12 géppuska, 8 db 53·3 cm-es torpedó.	32·2 mér- föld, ke- reken 58 km.
„	Bolzano (olasz)	1932	10.000	8 db 20·3 cm-es, 16 db 10 cm-es, 2 db 7·6 cm-es, 8 db 40 mm-es ágyú, 8 géppuska	(67·5 km)
Torpedó- romboló	Duncan (angol)	1932	1.400	4 db 12 cm-es, 1 db 7·6 cm-es, 2 db 40 mm-es ágyú, 5 db géppuska, 8 db 53·3 cm-es torpedó.	35·5 mér- föld (64 km)
„	Borea (olasz)	1927	1.070	4 db 12 cm-es, 4 db 37 mm-es ágyú, 6 db 53·3 cm-es torpedó.	36 mér- föld (65 km)

Megjegyzendő, hogy az angol Duncan ú. n. flottillavezető. Ilyen nagyságú és fegyverzetű egységek természetesen az olasz flottalajstromban is szerepelnek.

A számbavehető nagy tengeralattjárók átlagos tonnatartalma 1000—1500 körül van. Fegyverzetük: 1—2 db 12 cm-es ágyú, 2—3 db géppuska, 6—8 db 53·3 cm-es torpedó, 12—6 db akna.

Sebességük a víz színén 25—30 km, a víz alatt 10—8 km. A víz színén 8500, a víz alatt 130 km-t tehetnek meg üzemanyagfelvétel nélkül. Merülési mélységük 100 m. Magukkal vihetnek egy repülőgépet is.

A torpedójárművek támadásaikat éjjel és nappal nagy sebességgel 2000—0.000 m-ig terjedő távolságból hajthatják végre. Ilyenkor nagy-tömegű torpedót vetnek a vízbe a megtámadott nagy hajók ellen. A kivetett torpedók saját gépjükkel és megfelelő előretartási szög alatt 60—80 km-es óránkénti sebességgel haladnak céljuk felé.

Tengeralattjárók kisebb távolságról (400—000 m) is lönek ki torpedókat a víz alatt. Egy ilyen kis távolságról kilőtt és 80—90 km-es óránkénti sebességgel haladó torpedó elől kitérni nagy hajókkal alig lehetséges.

A hajó testét érintő torpedók robbanásainak, az ugyanígy robbanó aknáknak és a hajók közvetlen közelében robbanó repülőbombáknak hatás-foka kb. egyenlő.

A flottáknak nagyon fontos kiegészítő részei a kis aknakereső és aknarakó hajók. Fontos azt tudnunk, hogy a kikötők és hajózási utak elzárására a víz alatt, a hajók mélyjáratának megfelelő mélységben elhelyezett és nagy robbanó töltettel bíró aknák szolgálnak. A Földközi-tenger mélységei-

ben ma már bárhol lehet aknát vetni a fejlett horgonyzó készülékekkel. Hz annyit jelent, hogy flották mozgása előzetes légi felderítés vagy akna-keresés nélkül veszélyes.

A végére hagyunk egy olasz különlegességet, a gyorsjáratú torpedó-motorcsónakokat. Ezek olyanformák, mint a Dunán is látható nagy motorcsónakok. Fegyverzetük torpedó, sebességük 80—90 km. óránként. Az 1935. évi olasz flottalajstrom szerint számuk kereken 50. Az ilyenek támadása nagy csatahajókra a modem Dávid harca volna a mai Góliát ellen. Veszedelmes ellenfél, mert éjszaka alig látható, támadás után pedig oly sebességgel száguldhat el az éjszaka leple alatt, hogy a mai többi hadihajó alig érheti be.

Csábító lenne szakember részére a hadászati helyzet és az erők szemléltetése után egy-két lehetséges harcászati cselekmény felvázolása és mérlegelése is, de a barátaink iránt érzett tisztelet tart vissza attól, hogy oly eshetőségeket taglaljunk, amelyeknek megakadályozása ma az európai béke barátainak legőszintébb vágya.

HARDY KÁLMÁN

A SZERVES BIRTOKPOLITIKA KÉRDÉSÉHEZ¹

MAGYAR SZEMLE egyik utóbbi számában érdekes tanulmány jelent meg erről a témáról Badics József tollából. A szerző ugyan merőben ellentétes álláspontot képvisel abban a kérdésben, melyről említett tanulmányát írta, mint én, s hű maradt felfogásához, amelyet 12 évvel ezelőtt is vallott, amikor Bernát István agrárpolitikai szemináriumában együtt vitatkoztunk a birtokpolitika feladatairól, ő a nagyüzem oldalán, én a kisüzem mellett érvelve — mégis sok megállapításával teljesen egyetérték. Amit az organikus birtokpolitika szükségességéről ír, azt senki, a legradikálisabb birtokreformer sem vonhatja kétségbe. Teljesen igaza van abban, hogy az olyan agrárpolitika, mely egyoldalú reformokkal akarja a mezőgazdaság égő bajait orvosolni és megelégedni új kistermelő egyedek létesítésével anélkül, hogy megteremtené azok boldogulásához szükséges feltételeket, sokat ártana az országnak nemcsak gazdasági, hanem szociális téren is.

A kiinduló pont tehát helyes és szerencsés a hasonlata is. Érdekes véletlen, hogy egyik korábbi tanulmányomban, mely a „Válasz“ című folyóiratban jelent meg,² magam is ugyanezzel, az organikus életből vett hasonlattal mutattam rá a mechanikus földosztás veszedelmeire azokkal szemben, akik a birtokpolitikában csak pillanatnyi szociális reformot látnak és azért hajlandók ma bizonyos arányosításra a birtokmegosztás terén, mert ezzel a mezőgazdasági népesség szociális elégedetlenségét remélik levezetni. Ennél veszedelmesebb felfogást nem ismerek ebben a kérdésben. Ha ez diadalmaskodnék, akkor az 1920-as földreform megismétlődésétől kellene tartani, ettől pedig őrizze meg az országot a Gondviselés. A szerző utóbb önkéntelenül maga is erre az útra téved s így összeütközésbe kerül az organikus birtokpolitikáról vallott egyébként helyes nézeteivel. Azt állítja, hogy nem csupán agrárpolitikánk nem kedvez a kisüzemek fejlődésének,

¹ Bár folyóiratunk tartózkodik polemikus természetű közleményektől, fenti hozzászólást tárgyi közlései miatt szívesen hozzuk. *A szerk.*

² Tévedések és fogalomzavar a földkérdés körül. „Válasz” 1934 augusztusi sz.

de természeti és közgazdasági viszonyaink sem alkalmasak a kisüzemi termelésre. Szerinte „sík talajaink a nagyüzemet támogatják. Száraz klímánk mellett a mélyművelés, a gabonatermelés szintén a nagyüzem mellett szól“. Szerinte „csapadékos klíma, fejlődő kulturális és közgazdasági viszonyok, olcsóbbodó iparcikkek, dráguló agrártermékek“ mellett prosperálhatnak csak jól a kisgazdaságok. És ha ennek ellenére mégsem zárkózik el teljesen bizonyos birtokpolitikai reformoktól, akkor nyilván őt is az a belátás vezeti, hogy a szociális érdekeknek kénytelen-kelletlen engedményeket kell tenni. Végzetesnek tartanám közállapotainkra, ha megint szociális olajcseppekként egy-két holdakat adagolnánk csak azért, hogy elműljék a szociális veszedelem, mint egy kellemetlen fejfájás és újra nyugodtan lehessen élvezni tíz-tizenöt évig azt, ami megmaradt. Mert akik azt hirdetik, hogy a mai viszonyok, sőt az ország természeti adottságai sem kedvezőek a kisüzemi termelésre, (de ennek ellenére elismerik bizonyos birtokpolitikai reformok jogosultságát), végeredményben a mechanikus földosztás gondolatát propagálják, mely nem önálló, életképes kisüzemek alakításában, hanem egy merőben helytelenül értelmezett szociális célkitűzésben jut kifejezésre. Ez a felfogás mindenre jó, csak organikus reformokra nem. És még egyet ne tévesszünk szem elől. Nagyon helyes, ha rámutatunk a kisüzemek fejlődését gátló agrárpolitikai mulasztásokra, de ne hűnyjunk szemet a hibák legnagyobbja előtt sem: ebben az országban több mint félmillió olyan törpegazdaság van, melyek életképtelenek voltak a mainál sokkal kedvezőbb konjunkturális viszonyok között is. A legüdvösebb agrárpolitikai intézkedések sem tennék egészségesebbé ezeket a valóban szánalmas „üzem“-eket, melyekben épkézláb-gazdálkodás nem is folyhat mindaddig, míg a helyi viszonyoknak megfelelő nagyságra ki nem egészítettnek.

Nem tudom, min alapszik azon vélemény, hogy a sík vidék inkább a nagyüzemnek való. Sem a külföldi, sem a hazai viszonyok nem igazolják ezt az állítást. A mi Alföldünk, úgy hiszem, éppen eléggé sík terület, mégis parasztosztályunk legegészségesebb rétege rajta él, annak ellenére, hogy évtizedeken keresztül elég mostoha élete volt. Az Alföld tanyai parasztja ma is a legexpanzívabb eleme a magyar kisbirtokososztálynak: a ceglédi, kecskeméti, orosházi, jászági földművelők híresek arról, hogy terjeszkedési törekvéseik messze túlterjednek szülőföldjük határán és elérnek a Dunántúlra is. Hát még ha ezek a törekvések egy kis támaszt kapnának.

Bármily kitűnő képzettségű szakember is szerző, a nagybirtok védelmében felhozott adatai alig meggyőzőek. A kisüzem nagyobb népességeltartó képességét tagadja és azt bizonyítja, hogy a kisüzem kedvezőtlen hatást gyakorol a népszaporodásra. Sőt külföldi adatokat idéz egy osztrák napilapból, melyek szerint a lengyel és keletporoszországi telepítések kedvezőtlen népesedési eredményekre vezettek. Nem áll módomban az adatok helyességét ellenőrizni, mert nem tudom, milyen forrásból származnak. A német birodalmi statisztika és a „Deutsches Forschungsinstitut für Agrar- und Siedlungswesen“ tudományos vizsgálatai azonban homlokegyenest ellentmondanak az osztrák lapból idézett adatoknak. Az 1933. évi német-birodalmi népszámlálás szerint együttélő házastársak közül volt

	paraszt és gazdacsaládok	munkás- családok
0 gyermeke	10·3 %-ának	12·5 %-ának
1 „	15·0 „	20·1 „
2 „	18·7 „	18·6 „
3 „	15·2 „	13·5 „
4 „	11·3 „	9·7 „
5 és több gyermeke	29·0 „	24·7 „
ismeretlen.....	0·5 „	0·9 „

Ez a statisztika világosan mutatja, hogy a 3, 4, 5 és ennél többgyermekes családok — egészséges viszonyok között! ezt ne felejtjük el! — nagyobb számban fordulnak elő a birtokos parasztság körében, míg a mezőgazdasági munkások a gyermektelen és egykés családok nagyobb számával tűnnek ki. Sőt a birtokos parasztságnak is elsősorban az a rétege szaporább, amelyek a megélhetéshez elegendő nagyságú földdel, illetve Önálló kis családi gazdasággal rendelkeznek. Kiviláglik ez az alábbi adatokból:

gyermekszám	paraszt és gazdacsaládok száma %-ban						
	0,5 ha alatt	0,5—2 ha	2—5 ha	5—20 ha	20—50 ha	50—100 ha	100 ha felett 1
0	15,4	13,7	10,6	9,4	9,9	10,4	12,2
1	18,0	15,5	14,6	15,1	14,7	14,3	14,3
2	18,8	17,4	17,9	19,0	19,0	20,8	21,2
3	13,7	14,1	14,9	15,4	19,3	16,4	18,3
4	9,8	10,6	11,4	11,5	11,2	11,0	11,9
5 és több ...	23,4	28,0	30,1	29,2	29,3	20,4	21,3
ismeretlen ...	0,9	0,7	0,5	0,4	0,6	0,7	0,8

Míg a 2—50 ha-os parasztcsaládok 29—30%-ában a gyermekszám 5 vagy ennél több, addig az egészen törpebirtokosok éppúgy, mint a nagyobb földdel bíró gazdák családjában a gyermeklétszám csökken. Vagyis a szél-sőségek nem kedveznek a bő gyermekáldásnak.

A telepítés állítólag kedvezőtlen népesedési kihalásaira nézve szerző nem közöl adatokat, csak megemlíti, hogy ebből a szempontból a telepítések nem jártak jó eredménnyel. A telepes felvak százaira kiterjedő igen alapos tudományos vizsgálatok bebizonyították, hogy a telepítés átlag 50%-kal növelte a népsűrűséget, amint ez a rostocki egyetem magántanárának, Wollenweber-nek, „Ländliche Siedlung und Bevölkerung“ címen 1931-ben megjelent könyvéből is kiderül.

Alig lehetséges továbbá a háború utáni birtokreform rovására írni a lengyelországi népszaporodás csökkenését is. Figyelembe kell itt venni azt, hogy a népszaporodás hanyatlása, mint a gazdasági válság is, világjelenség, melynek egészen más okai vannak, mint a birtokreform. Hiszen a birtokpolitika ellenzőinek legfőbb érve: az uradalmi cselédség szaporasága, és ma ez is csökkenőben van. Ezt a gyakorlat emberei tudják, de statisztikai adatokkal egyébként is igazolható. Az alábbiakban bemutatjuk néhány uradalmi község természetes szaporodásának alakulását a háború előtti évtized és az 1930-as népszámlálás eredményeinek összehasonlítása során. Az uradalmi községek lakossága túlnyomó részben gazdasági cselédekből áll, így azok adatai elég híven mutatják ennek a néprétegnek szaporodási viszonyait.

1000 lélekre esett természetes szaporodás évenként	Ujdombóvár	Majsamiklósvár	Fürged	Pusztavacs	Sővényháza	Kisszállás
1901—1910 évek átlagában	19,7	24,6	22,6	25,3	20,5	20,2
1921—1930 évek átlagában	18,6	18,2	21,1	22,7	20,3	18,1

Ezekből kétségtelen, hogy a gazdasági cselédek szaporodása is lefelé menő irányt mutat. Pedig őket nem nagyon bántja a kultúra és ha igaz az, hogy a magasabb színvonal és emelkedő jólét tényleg hátrányosan befolyásolja a szaporodást, ami miatt úgy látszik a szerző is aggódik birtokreform esetén, akkor ma az uradalmi cselédek gyermeklétszámának legalább meg

kellene duplázódnia. S azt sem lehet állítani ebben az esetben, hogy a szaporodás hanyatlását a földosztás idézte volna elő, mint ahogy azt mondják a lengyel földreformra és a német telepítésekre.

Rá kellett mutatni mindezekre, amelyek elhomályosítják a tanulmány-nak azt a helyes alap gondolatát, hogy meg kell teremteni a kisüzemek boldogulásának feltételeit, ha nem akarjuk, hogy a birtokpolitikai tevékenység kárt csináljon az országnak. A szerző azonban itt is túlzásokra ragadhatja magát, amikor az irányítás és tervgazdaság ellen szól. Talán a cukorra és a szeszre gondol szerző, melyek teljesen kartellizálva vannak? De hiszen ezekkel úgyis kevés dolga van a kistermelőknek. Vagy a tejre, paprikára, hagymára, amelyekkel csupán kísérletezések folynak? De vajjon miként képzelhető e tereken egészséges áralakulás, talán a szabad verseny akadály-talan érvényesülése mellett? Legalább is ilyesféle tűnik ki ezekből a sorok-ból: „A kisüzem teljesen védtelen és tanácstalan a gazdasági életet folyto-nosan korlátozó, irányító. rendeletlabirintussal szemben. Többvagónos készlet jobb értékesítéséért még érdemes lehet a felfordult piacot kipuha-tozni, a rendeletdzsungelt bújni. Kosárszám vagy szekerenként lehetetlen az irányítás folytán anarchisztikussá vált piaci viszonyokkal megbirkózni. A tervgazdaság elsősorban is a parasztüzem megöloje. Parasztüzemek boldogulásához nyugodt, egyirányú, beavatkozásoktól mentes piac szüksé-ges.“ Én nem hiszem, hogy a szabad verseny nyugodt és „egyirányú“ piacot teremte-ne s biztosítani tudná a kosárszám és szekerenként értékesítő parasztnak a megfelelő termelői árat. Legalább is az évtizedes tapasztalatok nem ezt bizonyítják.

Pedig mi tagadás benne, a mezőgazdasági termelésnek azok a leg-jövedelmezőbb ágai, amelyeknél bizonyos tervszerűség és irányítás érvénye-sül mind a termelésben, mind az értékesítésben. Utalok a szeszre, dohányra és a cukorrépara. Hol állna ma a nagyüzem jövedelmezősége, ha ezekben a termelési ágakban is a szabad verseny érvényesülne! A birtokpolitika ellenzői megfélemedeznek arról, hogy mit jelentenek a cukor-, szesz- és do-hánytermelés bevételei a nagyüzem mérlegében. És amikor a kisüzem alacsonyabb terméseredményét hozzák fel érvül a telepítéssel szemben, gondolnak-e arra, hogy a nagyüzemek 20—50%-os terméstöbbletében van némi szerepe a dohány-nak, szeszburgonyának és cukorrépának, melyek a kalászosoknak kitűnő előveteményei. Ezek a növények tudvalevőleg nagy-részt közép- és nagyüzemekben termeltetnek, míg a kisüzemek alig néhány százalékkal részesednek azok termelésében. Így a parasztgazdaságok nem-csak a közvetlen haszontól esnek el, melyet ezek a monopolizált termények jelentenek, hanem az állattenyésztés és a trágyatermelés szempontjából rendkívül fontos hulladékaik (szeszmoslék, répaszelet, melassz) is a közép-és nagyüzemek magasabb terméseredményeiben realizálódnak. Ha ehhez hozzávesszük azt, hogy a kisbirtok kategóriájában az életképes gazdálkodás feltételeivel nem rendelkező törpeüzemek dominálnak, és százezer föld-művelőre jut egy alsófokú mezőgazdasági szakiskola., akkor igazán nem lehet csodálkozni azon, hogy a kisbirtok átlagtermelése a kalászosoknál és általában a szárazföldi művelésben nem éri el a közép- és nagybirtok szín-vonalát.

Hadd említsem itt meg azt is, hogy a birtokpolitikái tevékenység elle-nében gyakran szokás hivatkozni Aereboera. Kétségtelen, hogy ez a kitűnő agrárpolitikus és üzemi szakember ellensége minden mesterséges beavatko-zásnak és természetesen az erőszakolt telepítéseknek is. Ezt a felfogást azonban távolról sem olyan meggyőződés táplálja, mint amelyet neki szokás tulajdonítani. Aereboe feltétlenül a kisüzem mellett tör lándzsát. „Az egyes birtoknagyság-kategóriák közgazdasági termelésének kérdésére a

felelet erősen a kis- és középüzem javára szól“, írja „Agrárpolitika“ című nagy munkájában. Sőt éppen azt hibáztatja, hogy az állam elmulasztotta megfelelő adó-, vám- és hitelpolitikával a nagybirtokok természetes szétbomlását elősegíteni. Az ő liberális felfogása szerint ebben az esetben nem lett volna szükség erőszakos beavatkozásra, mert a nagyüzemek enélkül is a telepítő társaságok retortájába hullottak volna. Tervezetet is dolgozott ki a progresszív adózás bevezetésére. A nagytekintélyű német agrártudós-nak ezek a véleményei kell hogy nálunk is gondolkozóba ejtsék azokat, akik keresik a hazai viszonyok javításának természetes útját.

KERÉK MIHÁLY

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

Az angol választások, következtük a szankciós politikára; az olasz-angol viszony nehézségei, Egyiptom — A szankciók és azok kilátásai; a francia politikai élet — Az osztrák kormány újjáalakítása, a görög király hazatérése, a cseh kormányválság.

A BRIT VÁLASZTÁSOK MEGHOZTÁK az előrelátható eredményt. A konzervatív-párt bölcsen cselekedett, amikor felhasználta a politikája javára mutakozó általános hangulatot és a népszövetségi politika jelszavával választott. A nemzeti kormány határozott állásfoglalása a béke és a Népszövetség mellett megtermelte gyümölcsét. A kormány óriási többsége ugyan csökkent, de ez kétségtelenül a kormányzás és a parlamentáris munka javára válhat. Az eddigi, több mint négyszáz főnyi többség majdnem inkább teher volt, mert egyrészt az ellenzéknek nem volt elegendő tekintélye, ami a kormányzati kritika szempontjából mindig sajnálatos, másrészt különösen a 450 főnyi konzervatív-párt kebelében nehézzé tette a belső fegyelem fenntartását és a fiatalabb erők kívánatos előretörését. Az angol parlament összetétele most a következőképpen alakult (a zárójelben levő számok az 1931-ben választott alsóház összetételét jelzik): konzervatív-unionista 387 (454), nemzeti liberális 33 (35), nemzeti munkáspárt 8 (15), nemzeti 3 (1), összesen kormánypárti 431 (513); ellenzék: munkáspárt 154 (59), liberális 17 (26), független liberális 4 (6), független munkáspárt 4 (3), független 4 (0), kommunista 1 (0), összesen ellenzéki 184 (102). Ez az új összeállítás a nemzeti kormánynak 247 főnyi többséget és egyedül a konzervatív-unionista-pártnak az összes többi pártok felett 159 főnyi többséget biztosít. Stanley Baldwin, akinek ez kétségtelenül nagy személyes sikere, joggal beszélhet tehát fényes eredményről.

Londonban most az első hetek azzal teltek el, hogy a kormányt, igen csekély személycserével, átalakítsák. Baldwin ezenkívül igyekszik a két kibukott MacDonaldnek, az apának, aki a Tanács Lordelnöke, és a fiúnak, aki gyarmatügyi államtitkár, új mandátumot találni, mert jelenlétük fontos a kormány nemzeti jellegének fenntartásához. Közben talán a választási propaganda-beszédekből és manifesztumokból, a kormánytagoknak a választás utáni nyilatkozataiból és a sajtó kommentárjaiból meg lehet állapítani, mi lesz a nemzettől kapott új mandátum alapján Stanley Baldwin nemzeti kormányának

programja és politikája. Ennek az évnek a tavaszán még mielőtt az olasz-abesszin konfliktus valóban fenyegetővé vált volna, a brit közvélemény kezdett elfordulni a nemzeti kormánytól. Nehéz lett volna tulajdonképpen megállapítani, mit vetettek szemére: hiszen Angliában valóban csödtömeget vett át MacDonald nemzeti kormánya MacDonald szocialista doktrínáktól telt, tehetetlen munkáspárti kormányától. A nemzeti konzervatív kormány pedig négy év alatt nemcsak helyreállította a font sterling tekintélyét, a költségvetési egyensúlyt, az ipari jólétet legalább is részben, leszállította a munkanélküliséget, hanem bizonyos mértékig újból tiszteletet szerzett Nagy-Britanniának. De csak „bizonyos mértékig“. Talán éppen ez a nem egészen kétségtelen tekintély, valami bizonytalan vonalvezetés a külpolitikában volt az a körülmény, ami, tulajdonképpen nyilvánvalóan hálátlanul, a választópolgárokat a nemzeti kormánnyal szemben bizalmatlanná tette. Az a külpolitika, amely nem mert szembeállni Japán terjeszkedésével a Távolszéken, nem tudta Franciaországot rávenni arra, hogy ne tegye a leszerelést túlzott merevségével lehetetlenné, viszont nem tudta megakadályozni azt, hogy Németország, amikor a szövetségesek nem teljesítették leszerelési kötelezettségeiket, ne keresse saját érdekeinek jogos védelmét hadseregének szükségleteihez és helyzetéhez mért felszerelésében, nem lehetett alkalmas arra, hogy presztízst adjon a külföldön és bizalmat szerezzen a belföldön. Mert hogy mi volt az angol választópolgár véleménye Nagy-Britannia politikai kötelezettségeiről, még mielőtt az olasz-abesszin viszály felhője a láthatárt elborította volna, azt érdekesen juttatta kifejezésre az angol Népszövetségi Uniónak tavasszal befejezett ügynevezett béke népszavazása. Ez a múlt ősszel az egész Egyesült Királyság területén megszervezett szavazás a népszövetségi és békepolitika témájáról több precízen feltett kérdésre kellett hogy választ adjon. A főkérdések egyike az volt, vajjon Nagy-Britannia közönsége hajlandó-e a népszövetségi biztonsági rendszert támogatni, szankciókat alkalmazni, sőt a békéért háborút vívni. A válasz a Népszövetség és a szervezett béke mellett n millió „igen“ volt. Ezt az eredményt április folyamán hozták nyilvánosságra és az angol választóközönség egyharmadának ilyen szokatlanul határozott állásfoglalása Nagy-Britannia kollektív szerződési kötelezettségeinek teljesítése mellett nyilván nem maradhatott hatás nélkül a kormány politikájára sem.

Sir Samuel Hoare külügyminiszter legutóbbi, a parlament feloszlatása előtt tartott alsóházi beszédében hangsúlyozta ugyan, hogy a brit politika egy év óta az olasz keletaffrikai expanzió kérdésében nem változott és hogy a brit kormány állandóan kifejezésre juttatta az olasz kormányfő előtt ugyanazt az elutasító álláspontját, amely ma a szankciós politikához vezetett el, mégis joggal felmerül az a kérdés, vajjon Nagy-Britannia állásfoglalásának fokozatos megmerevedése, amely a májusi tanácsülésen lett nyilvánvalóvá, nem függött-e szorosan össze azzal a körülménnyel, hogy a kormány csak akkor lehetett biztos a közvélemény támogatásában, ha tiszta népszövetségi politikát folytat. Ettől a pillanattól a júniusi kormány-rekonstrukción kezdve, az őszi népszövetségi közgyűlésen át egészen a választásokig egyenes vonalban fejlődött ki a brit nemzeti kormány külpolitikája, az ország óriási többségének bizalmától kísérve. Ez a körülmény mindenesetre amellől bizonyít, hogy a nemzeti kormányt az abesszin kérdésben elfoglalt álláspontjában elsősorban a közvélemény által is szentesített elv: a népszövetségi gondolat védelme vezette. Az a tény, hogy egy nagy olasz afrikai gyarmat keletkezése a Vörös-tenger és az Indiai-óceán partján a Brit Birodalom indiai útját és a Szudánt fenyegeti, meggyőzőnek látszik koloniális és katonai szakértők számára: a brit közönség

millióit ez a veszély ösztönszerűleg nem mozgathatta volna meg. Illetve ahhoz, hogy megmozgassa, ahhoz hogy az egyszerű választó megértse a birodalmi veszélyt, az egész brit sajtónak hónapokon át kellett volna a veszély nagyságát bizonyítania. Már pedig az ellenkezője történt: azt bizonyították, hogy a Brit Birodalom nincs érdekelve a konfliktusban, hogy Olaszország iránt a legbarátságosabb érzelmekkel viseltetik, de viszont meg akarja védeni a nemzetközi érintkezés illemét és szabályait s meg akarja kísérteni a békének a népszövetségi Egyezségokmányban lefektetett eszközökkel biztosítását. Ezt az egészen meglepő harciasán pacifista hangulatot használta fel Stanley Baldwin — az angol erényeknek, jótulajdonságoknak s a magas műveltséggel párosult, jó közepszerű intelligenciának ez a tökéletes megtestesítője — arra, hogy a választásokat a béke biztosításának jegyében folytassa le s ezzel a konzervatív-párt hatalmi birtoklását, a nemzeti kormányzat tetszetős köntösében, további öt évre biztosítsa.

A nemzet mandátumot adott a kormánynak arra, hogy a békét a Népszövetség keretében minden rendelkezésre álló eszközzel igyekezzék helyreállítani és csak olyan megoldáshoz járuljon hozzá, amely, mint Hoare kifejezte, mind a három érdekelt felet, a Népszövetséget, Olaszországot és Abessziniát egyaránt kielégíti. Az új kormány diplomáciai akciójának további fejlődését lehetetlen volna ma előre megmondani, mert az részleteiben és taktikájában a körülményektől fog függni. Bár kevésbé kell majd a közvélemény megmozdulásaira figyelnie, mert annak a kormány számára káros reakcióitól nem kell tartania, mégis a megbízás, amit kapott, oly világos, hogy ismerve az angol parlamentáris felfogást, nehezen képzelhető el más, mint az eddigi politika céltudatos kifejlesztése. És ha el akarna térni eddigi politikájától, akkor őrt áll nemcsak saját választóközönsége, hanem a háromszorosra nőtt munkáspárti ellenzék is, amely nemcsak külpolitikai, hanem világnézeti szempontból is a kérlelhetetlen szankciós politika híve. Hogy pedig hogyan fogja a brit kormány és a vezetése alatt egyesült Népszövetség a tragikus dilemmába jutott Franciaországgal együtt megtalálni azt a formulát, amely mint megoldás kielégítse „mind a három érdekelt tényezőt“, azt a brit államférfiak és népszövetségi szakértők találékonyására kell bízni, akik talán megoldják a kör négyesítésének problémáját.

Noha időről-időre optimista hullámok öntik el a nemzetközi sajtót, s ez a rózsásanlátás sokszoros felfokozásban kerül bele a magyar sajtóba, sajnos, kétségtelenül meg lehet állapítani, hogy a spekulatív tendenciájú megegyezési hírekkel ellentétben a világpolitikai helyzet az olasz gyarmati expedíció megkezdése óta fokozatosan romlik. A francia miniszterelnök kétségtelenül hű középvonalas képviselője a francia közvéleményben végbenemő harcoknak és nézeteltéréseknek. Hogy politikája a múlt év vége óta egészen szerencsés volt-e, azt valószínűleg csak történelmi távlatból lesz lehetséges eldönteni, ma kétségbeesett erőfeszítéssel igyekszik a népszövetségi és angolbarát politikáját a január 7-1 protokollumban lefektetett olasz-támogatással összeegyeztetni. De olaszbarátsága és ama meggyőződése ellenére, hogy Olaszország hatalmának intakt megőrzésére Németország ellen szüksége van, nem tudott ellenállni sem a szankciós politika teljes diadalának, sem annak az angol követelésnek, amely a Földközi-tengeren Franciaország katonai segítségét óhajtotta magának biztosítani a népszövetségi Egyezségokmány 16. cikkének harmadik bekezdése alapján arra az esetre, ha Olaszország a brit flottát megtámadná, amikor ez a szankciós rendelkezések végrehajtása felett öröködik. Ahhoz, hogy ebbe a megoldásba Franciaország belement, nyilván az kellett, hogy Anglia kérlelhetetlen világos-

sággal vesse fel az alternatív kérdést: vagy ragaszkodói a népszövetségi politikához és akkor annak minden következményét vállalnod kell velem szemben, vagy lemondasz róla és akkor én kilépek a Népszövetségből és semmisnek tekintem minden a kontinensen vállalt garancia-kötelezettségemet. Franciaország a Népszövetség tagállamainak túlnyomó többségével együtt kimondta a szakértő albizottságok által kidolgozott szankciós határozatok alkalmazását és életbelépésük időpontjául november 18-át tűzte ki. Naiv kedélyek azt hitték, hogy azért választottak olyan dátumot, amely az angol választások után három nappal következik be, hogy esetleg az újra megválasztott angol kormánynak legyen ideje megváltoztatni álláspontját. Ennek a várakozásnak sem lélektani, sem elvi, sem gyakorlati indoka nem volt. A majdnem három heti haladékot a szankciók életbeléptetésére a technikai körülmények indokolják, azok a nehézségek, amelyekkel a szankciós államoknak meg kellett küzdeniük, amíg törvényhozásukat és adminisztrációjukat, kereskedelmi forgalmukat az új alapra átállították.

Nagy-Britannia és Olaszország között ugyan állandó tárgyalások folynak, azonban nem azzal a cézzal, hogy valamilyen bekövetkező békekötéshez az alapot már most megtalálják, hanem kizárólag azzal a céllal, hogy a két nagyhatalom közötti feszültséget csökkenteni igyekezzenek. Laval befolyására vezethető vissza, hogy Mussolini spontán visszahívta a líbiai határra küldött egyik olasz divíziót. Az a remény azonban, hogy ezt Nagy-Britannia a Földközi-tengerre küldött hajórajja egyes egységeinek visszahívásával fogja nyugtázni, nem vált valóra. A brit kormány, amelyet Olaszországgal szemben különösen a Szudán elleni felvonulás merevített meg állásfoglalásában, rámutatott arra, hogy még mindig kétszer annyi olasz csapat maradt a Szudán líbiai határán, mint amennyi a brit gamizon egész Egyiptomban és Szudánban. A békemozdulat tehát egyelőre egyoldalú maradt és Anglia csak akkor fogja követni a Duce gesztusát, ha Líbiából még egy divíziót visszahívna. Közben nyilván nem hangolták a brit kormányt barátságosabbra azok az események sem, amelyek Egyiptomban mennek végbe. Az a tény, hogy Nagy-Britanniának mostani politikai és esetleg katonai akciójában feltétlenül szüksége van Egyiptomra, mint közép-tengeri hajóhadának fedezékére és szudáni hadseregének biztosítására, azt a reményt ébresztette az egyiptomi közvéleményben, hogy a megadandó támogatás ellenében most kiharcolhatja magának országának egyenjogúsítását, alkotmányának helyreállítását és a Népszövetségbe való felvételét. Jóllehet az olasz propaganda a fáraók országában rendkívül ügyesen dolgozik, minden jel arra mutat mégis, hogy Egyiptom közvéleménye nem szívesebben választaná az ismeretlen Olaszországot a már ismert angol metódusok helyett. A nemleges válasz azonban, amit az egyenjogusítási és alkotmányhelyreállítási kísérletekre London adott, — ezt Sir Samuel Hoare a Lord Mayor beiktatásának bankettjén elég nyersen kifejezésre is juttatta — lehervasztotta az egyiptomiak reménykedését és rendkívül élessé tette a nacionalista ellenzék akcióját Nesszim pasa eddig megtúrt kormánya ellen. Anglia számára azonban ezzel kétségtelenül megszorodott a leküzdendő nehézségek és veszélyek száma.

A NÉPSZÖVETSÉG TAGÁLLAMAI öt szankciós határozatot hoztak és léptettek életbe. Az első a hadifelszerelések és hadianyagok szállításának tilalmát mondja ki és már októberben életbelépett. (Ausztria és Magyarország ebben a szankcióban még akkor sem vehettek volna részt, ha különben csatlakoztak volna a szankciós rendszerhez. A békeszerződések ugyanis mindkét államra nézve már eleve felállították a fegyverszállítási tilalmat.) A második a hitelnýtást és pénzügyi érintkezést tiltotta meg a résztvevő

államoknak Olaszországgal szemben. A harmadik és negyedik olasz áruk importját és egyes felsorolt, hadianyagok gyártásához szükséges, úgynevezett kulcsárúknak Olaszországba való bevitelét tiltotta meg. Az ötödik határozat a résztvevő tagállamoknak egymás megsegítésére való kötelezettségét mondta ki, hogy ezzel a minimumra szállítsa le azokat a károkat, amelyek a tagállamokat a szankciós politikából kifolyólag érhetik. Olaszország számára a legsúlyosabb következményű szankció az, amely az olasz kivitel átvételét tilalmazza és ezzel Olaszországot megakadályozni igyekszik abban, hogy a háború viteléhez és nyersanyagok meg hadifelszerelés behozatalához szükséges devizához jusson.

Azt a tényt, hogy Ausztria és Magyarország megtagadták a szankciókban való részvételüket, a Népszövetség köreiből és különösen Nagy-Britanniában erős visszatetszéssel fogadták. Szemére vetették a két államnak, hogy elfeledkeznek kollektív nemzetközi kötelezettségeikről és arról a háláról, amely a Népszövetséggel szemben kötelezi Őket. A Népszövetség és Ausztria viszonyában talán lehet az osztrák szövetségi államot terhelő bizonyos hálakötelezettségről beszélni. Magyarországot illetőleg azonban a Népszövetségtől nyert előnyként kizárólag és egyedül a népszövetségi kölcsön könyvelhető el — és mindaz a csalódás, amely bennünket a Magyarországot érdeklő kérdések kezelésében Genf részéről ért, a Népszövetség számára határozottan kedvezőtlen mérleget eredményez. Kétségtelen, hogy Magyarországnak, mint kicsiny és lefegyverzett államnak, amelyet ellenséges alakulatok vesznek körül, feltétlenül érdeke népszövetségi tagsága és az, hogy a nemzetközi együttműködés szellemében vezesse külpolitikáját s ne veszítse el a nagyhatalmakkal való kontaktusát, különösen Nagy-Britannia sokféleképpen tanúsított jóindulatát. Hiszen nincsen állama Európának, amelyhez Magyarországot bensőbb és mélyebb erkölcsi és történelmi kapcsolat fűzné, mint Angliához. Soha komoly és lelkiismeretes magyar embernek eszébe nem jutna, Anglia eljárását elítélni vagy vele ujjat húzni. Ha tehát a körülmények összejátszása folytán abba a tragikus dilemmába kerültünk, hogy, bárcsak közvetve, a brit politikával szembe kellett fordulnunk, akkor remélnünk kell, hogy a brit közvélemény végül mégis meg fogja érteni azt az erkölcsi parancsot és kötelezettséget, amely minden habozás nélkül egy másik erkölcsi obligó teljesítését kívánta tőlünk.

A szankciós politika előreláthatólag nem fog hamarosan eredményeket felmutatni. Olaszország erősen felkészült a védelemre. Egyelőre a szankciókban részt nem vevő nagyhatalmak — Egyesült Államok, Németország és Japán — tovább szállítanak, a fasiszta állam pedig e mellett a háború vezetésére jelentékeny raktárral rendelkezik. A helyzet kritikussá a békepolitika szempontjából akkor fog válni, ha a szankciók váratlanul pozitív eredményeket mutatnának és Olaszország katonai teljesítőképesége s ellenállása gyengülne, amitől a szakértők véleménye szerint nem kell tartani, vagy ha másfelől kiderülne az, hogy a gazdasági szankciók eredménytelenek, Olaszország katonai akcióját nem bénítják meg s az olasz hadsereg be tudja fejezni legalább is Ethiopia nem-Amhara területének meghódítását. Az első esetben Olaszország belpolitikai helyzete válhatik kritikussá. A második esetben Nagy-Britannia kerül az elé a dilemma elé, hogy vagy élesebb rendszabályokhoz nyúl és ezekhez megnyeri Franciaország, sőt, ami blokádnál esetében elengedhetetlenül szükséges lenne, az Egyesült Államok támogatását; vagy elismeri a bevégzett tényeket, azaz Abesszinia felbomlását és ezen az alapon bekül ki Olaszországgal. De ebben az esetben a Népszövetséget, amelynek akciója az Egyezségokmány alapján ilyképp megbukottnak volna tekinthető, csupán nagyarányú reformmal mentheti

meg olyképpen, hogy átalakítva az Egyezségokmányt, megnyitja ismét a nem-tagállam nagyhatalmak, elsősorban a Német Birodalom előtt. Az események alakulása a következő három hónap alatt fogja megmutatni, hogy a történelem melyik útra fogja kényszeríteni Európa vezető nagyhatalmait.

Franciaország helyzete, mint jeleztük, nem könnyű a konfliktussal és fejleményeivel szemben, a francia kormányé pedig inkább válságos pénzügyi és gazdasági szempontból a belpolitikai fronton. A jobboldali pártok, de különösen az ország jobboldali közvéleménye, amely a különböző ligákban van megszervezve, a szankciók ellen foglalt állást. A baloldali pártok a leghatározottabban a szankciós politika és Nagy-Britannia mellé állottak, de ma még elfogadják Laval óvatos és kiegyenlítő tevékenységét. A szenátusi választások balfelé irányuló tendenciát mutatnak és így Laval kénytelen lesz eljárásában és taktikájában mindinkább számolni ezzel az elemmel. Hiszen 1936 májusában új választások lesznek Franciaországban. Herriot, mint a radikális párt ezidőszerinti elnöke, ha nem is teljesen elismert vezére, feltétlenül Laval mellé állott s ezzel egy őszi kormánykrízist sikerült elkerülni. Hogy a takarékosági és deflációs politika keresztülvitele milyen mértékben fogja a további hónapok alatt próbára tenni Laval pozícióját, azt csak az események alapján fogjuk lemérhetni. Kétségtelen azonban, hogy ha egyszer véglegesen fog kelleni választania Olaszország és a szankciós politika között, a véleményeknek és érdekeknek ebből folyó belső összeütközése próbára teheti Franciaország belbékéjét is.

EURÓPA EGYNÉHÁNY ÁLLAMÁBAN gyorsan lebonyolódó belső válságok és változások mentek végbe. A külpolitikai események nyomása olyan, hogy egy államban sem engedi meg egyelőre az éles belső összeütközések fényűzését. Az osztrák kormány egyik napról a másikra belső átalakítást hajtott végre, amely különösen azáltal vált feltűnővé, hogy egyik legismertebb és hosszú ideig legbefolyásosabbnak látszó tagjának, Fey őrnagynak, a Heimwehr egyik megszervezőjének hirtelen ki kellett válnia a kabinetből. A külföldi kommentárok ebben az átalakításban külpolitikai okokat véltek felfedezni, ami azonban nem felelt meg a tényeknek. Itt úgylátszik nem volt másról szó, mint a Heimwehr amaz elemeitől való megszabadulástól, amelyek a Schuschnigg-Starhemberg-féle egységes koncepciót zavarták, illetve annak magukat alárendelni nem akarták. Ebben talán volt egy enyhe külpolitikai árnyalat is — állítólag Fey és a kabinetből kiváló társai inkább keresték a Németbirodalommal való megegyezés útját, mint a kormány egésze — főképpen azonban belpolitikai tehernek tekintették Fey őrnagy jelenlétét a kormányban. Az új Schuschnigg-Starhemberg-kormány — Starhemberg herceg a Heimwehr vezetését immár teljesen egyedül tartja kezében — igyekszik új szociálpolitikájával a munkásság felé hidat verni.

Görögországban Kondilisz tábornok számítása teljes mértékben bevált. A diktatúrás kormány vezetése alatt megtartott népszavazás minden képzeletet felülmúló — 97.88%-nyi — többséget hozott a monarchia és György király visszahívása mellett. Lehet, hogy az a többség is, amelyet nem diktatúrás kormány az ellenzék részvételével kapott volna, elegendő lett volna a király visszahívására, de kicsinyiségénél fogva valószínűleg nem adott volna elég tekintélyt a visszaállított monarchiának. György király Nagy-Britannia támogatásával és jókívánságaival tér vissza atyja és nagyatyja trónjára. Visszatérése határozottan az angol diplomácia sikere, mert hiszen Görögországnak, mint hosszú partvidékkel bíró földközítengeri államnak, fontos szerepe lehet a szankciós konfliktus további fejlődése esetén.

A gyorsan és tervszerűen lebonyolódó kormányváltások között különös figyelmet érdemel a cseh kormány rekonstrukciója. Ezt az átalakulást a cseh képviselőház elnökének, Bradacsnak váratlan halála Indította meg. Malypetr miniszterelnök, aki szívesen foglalkozik azzal a gondolattal, hogy megkísérelje Benessel szemben esélyeit Masaryk székének elfoglalására, a jelek szerint úgy vélte, hogy a képviselőház elnöksége, mint pártokon felül álló stallum, alkalmasabb ennek a küzdelemnek megvívására s ezért lemondott s hamarosan elfoglalta Bradacs helyét. Politikailag ezt a kombinációt megkönnyítette a cseh pártok körében mutatkozó felfogás, hogy a köztársaságot a német nacionalizmus előretörő erőivel szemben csak a csehszlovák egység erősebb hangoztatásával lehet megmenteni. Így került a köztársaság miniszterelnöki székébe Csehszlovákia születése óta először tót ember, a nagyműveltségű Hodzsa Milán személyében. Hogy a fenyegető veszélyekkel szemben, amelyek részben gazdasági természetűek s a csehszlovák kivitel rohamos csökkenésével függnek össze, részben politikaiak és a csehnémet és a cseh-lengyel viszony bizonytalan alakulására vezethetők vissza, az új, úgynevezett nagy nemzeti koalíció Hodzsa Milán elnöklete alatt meg fog-e birkózni tudni, az sokkal inkább függ az általános európai helyzet alakulásától, mint attól a nagyobb vagy kisebb ügyességtől, amellyel a cseh állam vezetői köztársaságuk ügyeit tizenhét év óta tagadhatatlanul vezetik.

OTTLIK GYÖRGY

MAGYAR KISEBBSÉG JUGOSZLÁVIÁBAN

A régi magyar párt újabb gyűlései, önkormányzati kisebbségi tisztviselők nyelv-vizsgálója. A vajdasági agráriusok és pénzüzetek válsága. A tudóvész pusztításai. A Bánáti Magyar Közművelődési Egyesület újraalakulása. Az újvidéki Magyar Daloskör kultúrháza és a belgrádi magyar tanítóképző. Néprajzi múzeum Temerinben és Magyarakanizsdn. A csantavéri magyar középiskolás diákok. A Ferencesrend zágrábi ünnepsége. A Vatikánnal kötött konkordátum.

A STOJADINOVIC-kormány malma alatt a Jugoszláviát alkotó különféle népek és felekezetek ma sem tudnak és akarnak a „jugoszláv“ szó mögött rejlő szerb hegemonia jármába beletömi s így a jugoszláviai kisebbségek is s köztük a magyarság a maguk gazdasági és kulturális életlehetőségéért aránytalanul keményebb harcot folytatnak, mint bármely más utódállam nemzeti kisebbsége. A következőkben a délvidéki magyarság erőfeszítéseit vesszük számba, annak politikai, gazdasági és szellemi megnyilatkozásait.

Az 1929. évi önkényuralmi törvény által feloszlott politikai pártok ha nem is a régi formájukban, de az adott helyzetnek megfelelően csoportosulva részben újraalakultak, azon politikai engedmények alapján, amelyeket Stojadinovic adott kormányralépésének első napjaiban. Ezzel a kedvezménnyel élt a magyarság is, amikor közel hétévi mozdulatlanság után a minap Adán, Zentán, Moholon és Magyarakanizsán első, nagy gyűléseit

megtartotta. A gyűlések szónokai a régi magyar párt vezetői, ár. Strelitzky Dénes, ár. Deák Leó, Batta Péter, dr. Király Károly és mások voltak. Időszerűvé tette e gyűlések megtartását az a körülmény is, hogy a közelgő szkupstinai választásokra való tekintettel a különböző többségi pártok és a hivatalos kormánypárt is, meghirdette a magyarsággal szemben rendszerint be nem tartott ígéretektől puffogó gyűléseit. A magyarság régi vezeterei által összehívott gyűlésekre nagy szükség volt azért is, mert a jugoszláviai magyar kisebbségi élet tapasztalataiból ismeretes, hogy a szavazatokra éhes politikai pártok csak úgy hajlandók a magyar gazdasági és szellemi élet fejlődésére ígéretet tenni, ha a magyarság politikailag elkötelezi magát a többségi párt érdekei mellett. Már pedig a volt magyar párt kanizsai, zentai és adai gyűlésein kifejezte, hogy politikailag is önálló utakon akar járni, illetve boldogulni. Jellemző, hogy a magyarság önállósági törekvéseit miként fogják fel és értelmezik a többségi pártok, illetve azok vezetői. Tudvalevő, hogy a speciális vajdasági érdekek védelmére megalakult a szkupstina vajdasági képviselőinek csoportja. E párt bántási tagozatának vezére nem tartja célravezetőnek külön magyar vagy német politikai pártok szervezését. A háború előtt a szerbységnek sem voltak külön politikai pártjai (?), hanem a magyar demokrácia felé orientálódott. A jugoszláviai kisebbségek is a leghelyesebben teszik, — úgymond, — ha csatlakoznak ahhoz a politikai párthoz, amely leginkább tudja biztosítani nemzeti létüket, kulturális és egyéb kívánságaik teljesítését. Természetesen arról nem szólt a többségi politikus, hogy a kormány politikáját támogató magyar kisebbséget mekkora csalódások érték az elmúlt tizenöt év alatt és miként vesztette el kormánytámogató politikája ellenére is iskoláit, gazdasági szervezeteit és egyéb közművelődési intézményeit.

A nemzeti kisebbségekkel szemben értelmezett demokrácia kifejezője kíván lenni az a ténykedés is, hogy a különböző önkormányzati hivatalokban immár tizenöt éve működő és mindezideig megfelelt kisebbségi tisztviselőket állami nyelvvizsgáttételre utasították. A vizsgáttételre 375 dináros illetéket kell leróni és 30 dináros bélyeggel ellátott kérvényt kell beadni. A vizsgára különböző turnusokban behívott bántási, városi és községi tisztviselők Újvidéken jelentkeztek, ahol a jelentkezők elég sommás hányadát elbuktatták. A további vizsgáknak és buktatásoknak valószínűleg a közeledő választások miatt vetettek véget, nem akarván a magyarság voksaíra is számító kormánnyal szemben elkeseredést szítani a kisebbségek soraiban.

A Vajdaság szorult agrárviszonyaira jellemző, hogy a különböző pártállású vajdasági parlamenti képviselők fentemlített csoportosulása a szkupstinában tulajdonképpen különböző gazdasági akciók végrehajtására létesült. E képviselői csoport nyomására határozta el a kormány a jövő évre ígért 33%-os földadó csökkentését és ígérte meg a kataszteri tiszta jövedelem méltányosabb kulcs alapján való megállapítását. Méltányos is volna ez a redukció, ha figyelembe vesszük, hogy az ország 650 millió dinárt kitevő földadójának több mint a felét (330 milliót) a Vajdaság fizeti. Javaslatot nyújtottak be a vajdasági képviselők az 1932. év előtti adóhátrálékoknak 1936-tól kezdődő húszévi egyenlő részletben való fizetésére is.

A Vajdasági Bankok Szövetségének újvidéki közgyűlése megállapította, hogy a bácskai és bánáti pénzüzeteknek több mint egyharmada kénytelen igénybevenni a pénzüzetek védelméről szóló törvényt. Ezzel a Vajdaság pénzügyi élete is elérkezett arra a mélypontra, ahová az adóvédelemre szorult parasztság már előbb lesüllyedt és a pénzüzetek legnagyobb része képtelen a kifizetésekre. Közgyűlési határozatban kérték

a kormányt, hogy vegye be az érdekelt gazdasági tényezőket is a szanálás munkájába, különben a válságba jutott bankok száma naponként emelkedni fog.

A gazdasági bajok mellett a közegészség óriási leromlása a jugoszláviai népek sorában valóságos nemzeti betegséggé tette a tüdővést és a vérbajt. Előbbi az ország északi és északnyugati, utóbbi pedig a déli és délnyugati tartományaiban szedi áldozatait. A dr. Wüsch-féle adatgyűjtés alapján ezúttal a tüdővész elterjedtségéről szólunk, előrebocsátva, hogy ez az egyetlen kórfajta évi 32 ezer emberi életet olt ki a Jugoszláv Királyság területén, az évi általános halandóságnak (263.000 ember) mintegy 13%-át, jóllehet a nyílt tuberkulózisban szenvedők száma állandóan 4—500 ezer között mozog. Ha ezeket az adatokat a magyarság száma miatt bennünket közelebről érdeklő Vajdaságra nézve vesszük figyelembe, előrebocsátva az itt élő nemzetiségek megoszlását az 1930. évi népszámlálás szerint (szerbek-horvátok 36.49%, tótok és rutének 5.81%, németek 22.18%, magyarok 34.24%), úgy a tízezer főre eső tüdővész elhalálozások száma nemzetiségek szerint így oszlik meg az 1919. és 1932. évek között:

	<i>szerbek-horv.</i>	<i>tótok és rutének</i>	<i>magyarok</i>	<i>németek</i>
1919—1923	35	27	28	21
1924—1928	32	28	30	19
1929—1932	31	32	26	19

E kimutatás szerint az 1930. évi vajdasági (dunabánsági) átlag (28) alatt mindössze a magyarok és németek száma mozog, míg a szlávok halálozási száma magasan az átlag fölött van. A tótok és rutének kivételével pedig általános csökkenés mutatkozik az előbbi évek halálozási számához viszonyítva. Enyhe vigasz, hogy ebben a szomorú statisztikában délvidéki magyarjaink nem a legrosszabb helyen állnak, mindenesetre reméljük a további csökkenést.

A két évvel ezelőtt betiltott Bánati Magyar Közművelődési Egyesület újraalakulása egyik jelentékeny eseménye a vajdasági magyar kultúréletnek. A Becskereken tartott értekezlet a régi vezetőség: Várady Imre dr., Marton Andor és Juhász Ferenc indítványára az alapszabály módosítását határozta el és működését újra kezdte. Az egyesület új címet, „Jugoszláviai Magyarok Közművelődési Egyesülete“ elnevezést kapta és módosított alapszabályzata értelmében ifjúsági munkaosztályt és irodalmi szakosztályt létesített.

Az újvidéki polgári magyar daloskör az egész Vajdaságra kiterjedő mozgalmat indított „Otthont kér a dal“ elnevezéssel kultúrházának felépítésére. A 150 ezer dinárt igénylő építkezés a vajdasági magyarok áldozatkészségéből történik pártolótagok gyűjtése útján. A most indult mozgalom a kívánatos összeg felét máris meghozta és voltak jelentkező tagok, főleg a vagyontalanok soraiból, akik tagrészüket természetbeni munkateljesítménnyel rótták le és csoportokba állva vállalkoztak az építkezés körüli munkákban résztvenni. A délvidéki magyarok legszebb teljesítménye e kultúrház felépítése.

A magyarságnak súlyos anyagi áldozatával fenntartott belgrádi tanítóképző magyar tagozatának első osztályába jelentkezett hús növendék felvételét nem engedélyezte a közoktatásügyi miniszter. Noha indokolatlanul történt a beiratások megakadályozása, feltehető, hogy az általános tanítói túltermelés lehetett az oka, hogy az első magyarnyelvű osztályt nem engedélyezték, a második működik. Ha a 2500, katedra nélküli tanítóra gondolt a kormány, lehet, hogy szempontjai helytállóak, de nem a magyarság

szempontjából, amidőn a Horgos-, Zenta- és Kanizsa-vidéki magyar tanyai iskolák növendékei éppen a magyar tanítói utánpótlás nagy hiányából tömegével élnek minden oktatás nélkül.

A több mint tízezer szinmagyar lelket számláló Temerin község katolikus köre által tervezett néprajzi múzeum a legjobb úton halad a teljes megvalósulás felé. Nemcsak a nagy magyar község, hanem annak környéke is a legértékesebb muzeális tárgyakkal és értékekkel igyekszik gazdagítani a múzeum gyülemelő anyagát. Ezen a példán buzdulva határozta el a vajdasági magyar kultúrélet egyik jeles harcosa, Batta Péter dr., hogy Temerin után Magyarkanizsa is felállítsa a maga néprajzi gyűjtőhelyét olyan értékek számára, amelyek kifejezői a környező vidék magyar nemzeti viseletének, életmódjának, köznapi és vallásos életének egyaránt.

Csantavér magyar többségű község polgárai a szabadkai középiskolákba küldik gyermekeiket. Negyven-ötven gyermek látogatja innen a szabadkai iskolákat, míg most a szabadkai vasútigazgatóság beszüntette azt a vonatjáratot, amelyen délután 3—4 óra között a gyermekek a tíz km-re fekvő Csantavérra haza szoktak utazni. A minden indokolás nélkül beszüntetett vasútvonal olyan helyzetet teremtett, hogy a kisdiákok kénytelenek az este nyolc órakor induló vonatot megvárni vagy a tízkilométeres útnak a közelgő tél idején nekivágni és gyalog megtenni. Csantavér magyar társadalma, de a község gazdasági érdekeltségei is a legelszántabb harcra készültek fel a kérdéses vonatjárat visszaállítása érdekében. Jellemző és egyben a vonatbetöltés szándékaira is fényt vet, hogy az iskolai szünetidő egész tartama alatt fenntartották a közlekedést ezen a vonalon és most is csupán a magyar tagozatokat látogató kisebbségi diákok tanulási lehetőségét igyekeznek megakadályozni.

A Jugoszláviában körülbelül hétszázéves múltra visszatekintő Ferencesrend országos ünnepségek keretében ünnepelte meg többszázados munkásságát s ez alkalommal Leonardo M. Bello ferencesrendi kormányzó elnöklésével szeptember 8-án Zágrábban ferences tanári kongresszust tartott. A kongresszusra lengyel, cseh és más szláv nemzetiségű ferences tanárok gyűltek egybe. A ferencesek jugoszláviai ünnepségében a magyarság is részes, amennyiben a tanítórend bácskai és bánáti szerzeteiből magyar nemzetiségű ferencesek is jelen voltak. A rendnek különben Jugoszláviában körülbelül 1200 tagja van, akik az ország területén 264 kisebb-nagyobb kolostorban élnek; Boszniában majdnem minden plébános ferences. Magában a Bácskában 24 rendházban fejtenek ki tanítói és lelkigondozói munkásságot.

A túlnyomórészt római katolikus vallású délvidéki magyarság sorsára is kihat az a körülmény, hogy a jugoszláv konkordátum tizenöt évi tárgyalás után (a tárgyalások közben majdnem hét évig szüneteltek) létrejött. Főbb pontjai: Magasabb egyházi tisztségek betöltésénél a Vatikán sem az állam javaslati, sem pedig beleszólási jogát nem ismerte el. Az egyházi javak igazgatása teljes autonómia alapján történik. A Szentszék hozzájárulását adta hat metropolia (érsekség) fennállításához, ezek: Belgrád, Zágráb, Sarajevo, Laibach, Spalato és Antivari; köztük a laibachi új. Miután az új érsekségek felállításával a régi zágrábi érsekség kivételes helyzete megszűnt, a Szentszék a zágrábi érsekség elsőbbségét azzal akarja kifejezésre juttatni, hogy főpásztorát bíbornokká nevezi ki. Az ószláv egyházi nyelv kérdésében a Vatikán új engedékenységet nem tanúsított, csak annak használatát a jövőre is megengedte azokon a vidékeken, ahol már évszázadok óta használatban van (Dalmáciában és a Tengermellék egyes részein); a délszláv főpapság az egész országban kötelezővé akarta tenni a szláv misét. A felekezeti iskolák és a vallásoktatás tekintetében a jelenlegi

helyzet marad meg. Az egyházmegyék beosztásánál az a változás történik, hogy a nonai püspökséget visszaállítják és a Bácskában és Bánátban, ahol eddig apostoli kormányzóságok voltak, egy-egy püspökség létesül. Az agrárreform eddigi intézkedéseit az egyházi ingatlanokra vonatkozólag a Szentszék elismeri, viszont Jugoszlávia kötelezi magát, hogy további kisajátításokat az egyház vagyonain nem hajt végre. Nagy jelentősége van, hogy a konkordátum az egyházi házasságot kötelezővé teszi. A belgrádi kormány kívánságára a Szentszék ígéretet tett, hogy megteszi a szükséges intézkedéseket a klérus tagjainak a politikai élettől való eltiltása tárgyában és elrendeli, hogy papok politikai pártok tagjai nem lehetnek. A jugoszláv kormány idevonatkozó kötelezettségei a görögkeleti szerb felekezet lelkészeit is hasonló tilalom alá fogja és eltiltja, hogy a többségi vallás lelkészei a politikai élet bármilyen megnyilatkozásában résztvehessenek.

FEKETE LAJOS

MAI GYERMEKIRODALMUNK

A SZÁZADFORDULÓ gyermekirodalma még a kiegyezés utáni nagy fellélekzés derűs életlátásában gyökeredzik. Hirtelen, szinte előzmények nélkül beköszöntő gyors fejlődése részben közművelődésünk századvégi roppant lendületével függ össze. A nagy tervek és nagy reménykedések kora ez. Ekkor kerül tető alá a népiskolai törvény, alakul ki az új középiskola. Évtizedeken át a nemzet műveltség szintjének emelése, a jövő értelmiségének intézményes biztosítása s a változott viszonyokhoz igazodó, egészséges felfrissítése áll a közérdeklődés homlokterében. Csoda-e, ha az építő láz ifjúsági szépíróinkra is átragad s ha műveik is ennek az építő láznak szellemét sugározzák? Aki tervez, hisz; aki épít, bízik. Hit a sikerben, bizalom az intézményekben, a társadalmi rendben e kor gyermekirodalmának alapvonása is.

A nagy megpróbáltatásra elkövetkezett enyhülés, a békés munkálkodhatás öröme, a nyugalom és biztonság édes érzete, a technika és a tudomány vívmányainak lelkes csodálata árad minden e korból való gyermekkönyvünkéből. A múlt megdicsőül, legendává szépül íróink kezén. Egy ezredév, abban is főként 48 fénye sugárzik nemcsak a mondákból és a romantikus történeti regényekből, de még a gyermekversikékből is. A jelenben nincs, ami aggasszon. Becsületes munkával, szorgalommal, kitartással a legelhagyatottabb gyermekhős is kenyérhez, sőt kalácshoz juthat. A szerencse kegyeltjei, intézmények, törvény gyámolítják a pártfogásra érdemeseket, szerte a hazában meg olyan lázasan folyik a munka, hogy százannyi kéz is elkelne. Épül és szépül zavartalanul minden. A rend s a technika csak úgy ontja áldásait. Mackó úr, a híres, nevezetes utas, Mármarostól az Adriáig nem győz álmélkodni a látottakon. A határokon belül mindenütt csend és béke. A magyarság megállta a próbát: nyugodtan nézhet egy új ezredév elébe. Akad ugyan egy Sztropka Janó, aki kivándorol ebből az Eldorádóból, de őt sem a nyomor, hanem a vándorösztön hajtja Amerikába. Nem veszedelmes ember. A magyar elnyomás ellen izgató fajtestvérei hiába próbálják levenni lábáról. Ahelyett, hogy közibük állna, hazajön felvilágosítani félrevezetett atyafiait. Az egyetlen baljós árny, Todorescu pápa sötét alakja, elszigetelt jelenség. Története nem is az ifjúságnak szól, csak később száll alá a gyermek polcára. A századforduló gyermekirodalma még teljesebben szemet huny a magyarság társadalmi, gazdasági és poli-

tikai problémáira, mint a felnőtteké. Az írók kíméletből, szeretetből, saját pályájuk igazolta optimizmusból elhallgatják a veszedelmeket. Az élet gondja, baja a felnőtté szerintük. A gyermek azért gyermek, hogy játsszék, viduljon, higgyen, lelkesüljön.

Ennek a csak szórakoztató, csak lelkesítő, csalóka ábrándokba ringató irodalomnak, melyben a nagy kérdések méregfoga egytől egyig ki van húzva, a háború előszelére szükségképpen el kellett némulnia. Amit a múlttól, jelenről mondani tudott és akart, elmondta. Élményforrása kiapadt. Az 1910-es évek aláaknázott békéje már nem szolgáltatott anyagot annak a szemléletnek igazolására, amelynek sikereit köszönhetette. Világképe csak külsőségekben bírt lépést tartani a korrallal. Az eszmény, amelyet hirdetett, nemes anyagból való, jó és szép, de hiányos fegyverzetnek bizonyult az életharc új feltételei közepett. A korszak legjobbjai a háború előestéjén már vagy elhallgatnak, vagy önmagukat ismétlik. Az ifjúsági folyóiratok közül az egy Zászlónk képes megtartani színvonalát és közönségét; a könyvpiacon csak a katasztrófa után találkozunk ismét, jobbára új nevek alatt, jelentős művekkel.

A megújulás folyamatát a háború kitörése indította meg. A friss élménytömeg betódulása eleinte mintha a régi szemlélet malmára hajtotta volna a vizet. „Nagy idöket“ éltünk ismét, „táborúzókról“, „új fakeresztekről“, „özvegy faluról“, „ezeréves katonai erényekről“ lehetett írni. Az események azonban viharos gyorsasággal kergették egymást, s az új élményekről rövidesen kiderült, hogy csak kis részben s csak erőszakkal vonhatók az optimizmus ragyogó palástja alá. Gyermekirodalmunk válságba került. Vagy elvi álláspontját — naiv problémátlanságát és megokolatlan derűjét — kellett feladnia, vagy az új témákat — háború, munkahiány, szociális kérdés, végül Trianon — mellőznie. A régi szemlélet szívósságára, a magyar lélekbe való mély beidegzettségére jellemző, hogy e kényszerhelyzetben sem adta fel egykönnyen a harcot. Egy ideig halogatta a megoldást. Előbb csak a ránézve kedvező mozzanatokot dolgozta fel, majd a háborútól független témákkal igyekezett a gyermek figyelmét a nagy kérdésekről elterelni. A természet életét, az állat- és növényvilágot, a Föld képét» a technika csodáit mutatta be új színekben, közvetlenebbül, szemléletesebben. Ezekben a tudománynépszerűsítő ifjúsági művekben voltaképpen már az új, reálisabb ábrázolásmód érvényesült, amelytől egyébként annyira húzódozott irodalmunk, de egyelőre még csak egy semleges, a háborús vonatkozásoktól mentes területen. Voltak, akik azzal is megpróbálkoztak, hogy újakkal pótolják a szertefoszlott illúziókat, új reményekkel bátorítsák talán nem is annyira a tapasztalatlan gyermekeket, mint inkább túlsókat tapasztalt önmagukat. A harminc millió magyar tarthatatlannak bizonyult ábrándja helyett így ragyog fel pl. egy votják, kirgiz és török „fajtestvérek“ segítségével szabaduló hadifogoly történetében a „turáni álom“, egy felvidéki kis magyarnak csonkaországi és amerikai megpróbáltatásokon át népszövetségi titkárságig, majd a felvidéki felkelők vezérségéig ívelő pályájában pedig a megváltás csodával határos lehetőségeinek hite. A háborút veszített magyar önáltatása ez már, a felnőtt utolsó erőfe-

szítése a gyermekkel szemben kötelezőnek érzett fölény, erő és biztonság látszataért.

Az idők parancsa elől azonban nincs menekvés. Utóvégre mégis a téma marad a győztes. A háborús világgép mély árnyékai legkorábban Benedek Elek egyik állatregényében, a hadseregnek libát, ökröt szállító agyafúrt Rókané komámasszony meg a szívtelen Ordas Tógyer gaztetteinek történetében komorlanak fel. A „hős“ alakját Móra Ferenc szabadítja meg a hagyományos beállítás túlzásaitól egy szegény vasúti bakter fiának meg a kutyájának népies ízű, humoros-realista históriájában. A háború utáni magyarság új feladataira Gaál Mózes világít rá egy Erdélyből, a románok elől Budapestre költözött gentry-család fenekestül felfordult életének rajzában. A századforduló nemzedékéből rajtuk kívül alig sikerült valakinek témában is, ábrázolásban is az új időkhöz alkalmazkodnia. Móra már háború előtti műveivel is, legfőként a „Rab ember fiait“ című történeti regényével, az új szemlélet úttörőjének mutatkozik, a szemléletváltást azonban legélesebben mégsem az ő, hanem Benedek könyve érezteti. Gázságot gázságra halmozó hősei közül csak az ügyetlenek kerülnek börtönbe, a csalás értelmi szerzője, Rókané asszony, még idejekorán megneszeli a veszedelmet s eliszkol.

Még kevésbé félnek az új témáktól s még kevésbé szépítgetik a történeteket a zürzavaros idők újabb ifjúsági krónikásai. Gombos Albin egy talpraesett magyar gyerek kalandjainak hátterül megfesti a tengeralattjáró harc összes rémségeit „a lángban álló Adriától“ fel az Északi Jeges-tengerig. Blaskó Mária a kis Magyar Misi históriájában a gyermek szemszögéből nézve, de teljesen történeti hűséggel rajzolja a vörös világot, a válságos órákban való megtorpanást, a férfi-erőnek és felnőtt-főlénynek ezt a szörnyű csődjét. Tamás István a szegedi francia megszállás keserű élményeiről, a jóakarátú embereknek náluk hatalmasabb erők, ördögi sakkjátékosok karmai közt való vergődéséről, B. Czeke Vilma a menekültek hányatott sorsáról, a gyermeket anyjától messzesodró, férfit, nőt, aggot, fiatalit egyaránt hatalmába kerítő tömegrémületről számol be. Egyikük sem igyekszik ábrándokba ringatni, egyik sem tagadja a fölény bukását. Egyértelműleg, nyíltan vallják: fenevadak lagnak bennünk s időnként elszabadulnak, az ördög tart pórázán bennünket, s ha mozdul irgalmatlan keze, bábok módjára rángatózunk. A téma komorságát itt már csak az örök eszménynek új fénybe állítása, a most igazán „könnyek közt mosolygó“ humor s a meseszöveg kalandos fordulatokban gazdag mozgalmassága enyhíti. A romantika csupán a cselekménybonyolításra szorítkozik. Realizmusnak és romantikának olyan sajátságos keverékei jönnek így létre, mint amilyenek a felnőttek irodalmában, egy évszázaddal előbb, Balzac regényei.

A romantikus szemlélet lehiggadása a témakör kiszélesedésére vezet. A közelmúlt háború és forradalmak tárgyüagos bemutatása után mi sem áll többé útjában a jelen bátrabb, realisabb ábrázolásának. A legfrissebb termésben mind több olyan mű akad, mely a kímélet elvével teljesen szakítva, a ma legkínzóbb problémáinak feszegetésétől sem riad vissza. A kisebbségi magyarság sorsával, kilátásaival, fel-

adataival több mű is komolyan, tárgyilagosan foglalkozik. Tamás István megírja, milyen küzdelmet kell vívniok a bácskai kis magyaroknak magyarságukért, anyanyelvük szabad használatáért, Temesy Győző egyik regényében, egy amerikai cserkészút keretében, feltárja a külföldi revíziós propaganda nehézségeit. Egyre sűrűbben vetődnek fel a társadalmi és gazdasági kérdések. Velősy Elek szurtos kis inas-hősének, Miskának sorsában a nagyvárosi proletárgyermek testi-lelki elhagyatottsága döbben elénk, B. Czeke Vilma bányászregénye az egyén és a köz érdekeinek végtelenig kiélesedett harcát mutatja be. Szondy György egy hollandus nevelőszülők jóvoltából felcseperedett magyar lány történetében megrajzolja „a falu másik arcát“, a nyomortól, gondtól, betegségtől eltorzultat, Atányi István pedig a mindnyájunk sarkában szüntelenül ott ólalkodó, egész civilizációnkat végmentőlással fenyegető vörös rémet, a bolsevizmust festi a weimari Németországban és Finnországban játszódó regénye horizontjára. Legmesszebbre merészkedik e még töretlen úton Palotay Boris. Leleményesen bonyolított regényére a gazdasági világválság szörnyű árnyéka terpeszkedik. A hős apját kiszorítja a gyárból a gép s az elbocsátással járó nyomor és szenvedés közepett az apró emberkének saját bőrén kell tapasztalnia a modern technika áldásait és védtelenséget sújtó, rettentő kegyetlenségét. Gyermekirodalmunk e regénnyel már-már az ellenkező végletbe csap át. Önmarcangoló nyíltsággal még a mai élet irracionális tényezőiről is vallomást tesz, bemutatja a társadalmat világszerte rázkódtató titokzatos erőket s a társadalom velük szemben való teljes tehetetlenségét. Nemcsak új, teljesebb és korszerűbb világképet nyújt, hanem új lélek is szól belőle: a modern ember csalódott, kétség s remény közt vergődő lelke.

Nehéz szabadulni a gondolatától, hogy ebbe a feltétlen őszinteségbe pedagógiai előrelátáson kívül más mozzanat is belejátszik. A felnőtt mintha meg akarná osztani gondját a gyermekkel. Annyira tele van panasszal, hogy keserősége a mese mézébe is minduntalan belecsöppen. E mellett szól, hogy a pedagógiai cél teljes háttérbe szorulására is akad példa. Tamás István tavaly napvilágot látott modern háryádája egy emberi mintára berendezett állatköztársaság groteszk rajzában társadalmi életünknek csupán fonákságait mutatja be. Mindaz ami jó, ami érték a civilizációban, hiányzik ebből a Swiftre emlékeztető gyilkos szatírából s nyilván azért hiányzik, amicrt Benedek Elek fentebb említett állatregényéből is kimaradt a költői igazságszolgáltatás. A két munkát időben hosszú esztendőök választják el egymástól, egyik jóformán legelső, a másik egyik legfrissebb terméke újabb gyermekirodalmunknak, keletkezésük lélektani gyökerei mégis azonosak.

Realizmusra törekvés mellett bizonyít e pozitívumokon kívül egy negatívum is: a történeti regény és elbeszélés csaknem teljes hiánya. Az országvesztés katasztrófája kijózanította íróinkat a romantikus multszemléletből, pedagógiai céljaikkal egybevágó új szemléletre pedig még nem sikerült szert tenniök. Altatni nem akartak, inkább elhallgattak. A régmúlt bemutatása kevésbé volt parancsoló szükség, mint a gyermek elé kérdőjelként meredő zűrzavaros jelené,

vagy az ettől elválaszthatatlan közelmúlté. Ez az oka, hogy egyenesen a gyermek kezébe szánt művek helyett jó ideig csak a felnőttek polcáról legfrissebben alászállt könyvek, főként Gárdonyi és Herczeg történeti regényei gyarapították a gyermek könyvtárát. Sem a túlzó romantikának, sem a Móra-féle egészséges kezdeménynek nem akadott folytatója. A jég csak napjainkban kezd megtörni. Mindenesetre jellemző, hogy a háború utáni történeti tárgyú munkák eleinte nem regények, hanem a tényekhez természetszerűen szorosabban tapadó regényes életrajzok, a legelső igazi modern ifjúsági történeti regény, Komlós Aladár pedig a magyar múlt helyett — Augustus császár Rómájába vezeti az olvasót. A magyar történeti tárgyú ifjúsági regény első fecskéje, Méreyné Juhász Margit őstörténetünk ködös messzeségébe világító korrajza, alig pár hete röppent fel. Ennek a korrajznak tekintélyes forrástanulmányozásra valló alaposágából, adatainak a szakkritikát is elbíró történeti hitelességéből, s a tudomásunk szerint készülöben lévő, hasonló szellemű művekből ítélve bátran állíthatjuk, hogy íróink e téren is el vannak szánva a valóságnak nemcsak Donászyékénál, de a Gárdonyinál is hívebb és teljesebb feltárására.

A HÁBORÚ UTÁNI gyermekirodalmat e szerint a régivel szemben elsősorban a témában és szemléletmódban jelentkező realizmus jellemzi. Még élesebben rávilágít a kettő közötti különbségre s ezzel a háborús magyar igazi arcának rejtekvonásaira az új magyar gyermekirodalom tükrözte eszmény. A gyermekirodalomnak ez a lelke. Tárgy, beállítás, cselekmény, mind csak arra való, hogy az eszmény, a nagy álom, az örök cél, melyet egy jobb kor hivatott valóra váltani, a jövő nemzedék elé villanjon s ragyogásával tettekre, elhatározásokra sarkalljon. Minél erősebb az író vágya az eszmény után, minél hevesebben, mélyebben éli is e vágyát, annál élettelibb lesz alkotása, annál inkább igazi irodalom s nem elméleti pedagógia, de egyúttal annál többet árul is el saját lelkéből. A kor lázas szívverése a gyermekkönyvek sztetoszkópján át hallható a legtisztábban.

A legfeltűnőbb jelenség, mely újabb gyermekirodalmunkban e tekintetben szemünkbe ötlük, hogy az eszmény megtestesítői majd egy szálgyermek. Felnőtt csak elvétve akad köztük. A felnőtt nem példakép többé, hanem kerékkötő vagy áldozat. Áldozata a saját-maga alkotta világrend hibáinak. Nem a fény, hanem az árnyék a történetben. A századforduló irodalmában még nincs meg ez a szembeállítás. Az eszmény képviselői ott egyenlő arányban kerülnek ki a felnőttek és a gyermekek soraiból. A kicsinyek társadalmi szerves része a nagyokénak. Annyira az, hogy nem is boldogulhatna a nagyoké nélkül. Még ha a főhős gyermek is, a fordulatot sorsában majd mindig egy-egy jószívű felnőtt, vagy a gyermek istápolására rendelt hivatalos szerv beavatkozása hozza meg. Akinek senkije sincs, azt gondjaiba veszi, akivel igazságtalanság történt, annak sérelmét orvosolja, aki letért a becsület útjáról, azt észretéríti a társadalom.

Újabb gyermekirodalmunkban a helyzet fordított. Nem a felnőtt gyámolítja a gyermeket, hanem inkább ő szorul rá a gyermek pártfogására. A kis hős maga kénytelen segíteni magán, sőt legtöbb-

szőr felnőtt hozzátartozóin is, mert a sors csapásaival szemben a felnőttek tehetetlenek. Magyar Misi éppúgy maga küzdi ki magát kis bandájával a vörös veszedelemből, mint a szabadkai „citromgárda“ kis vezére vagy a négy, Amerikát járt temesvári cserkész a kisebbségi magyar sors mostohaságából. Velösy Miskáját apjával egyetemben cserkészek emelik ki az erkölcsi posványból. Az ártatlanul elitét szegedi pedellust diákok mentik meg a kivégzéstől a francia parancsnok diákfíának segítségével, mikor a felnőttek már mitsem képesek tenni az érdekében. Péter apja soha sem kerülne vissza régi munkahelyére, a gyárba, ha apró kis gyermekkezek nem egyengetnék a visszatérés útját. A sort szinte vég nélkül folytathatnék, de ennyi példa is világosan bizonyítja, ami a jelenség mélyén lappang, s amit már Benedek állatregénye és Tamás háryádája is sejtetett: hogy a modern ember elvesztette hitét önmagában. Minden reménye a gyermek. Ha az író a felnőttek világát festi, csupa komor szín kerül palettájára, gúny, panasz, felháborodás, elkeseredés mozgatja ecsetjét. Ha gyermeket rajzol, egyszerre kivilágosodik a kép, hit és bizalom ragyog ki belőle. A századforduló irodalma büszkén hirdette: Légy méltó utódja apádnak! A máé csalódottan, kiábrándultán int: Okulj sorsomból!

Semmi kétség, hogy újabb gyermekirodalmunknak ez a második fősajátossága, a gyermekek és felnőttek vüágának szembeállításása az utóbbi rovására, egy töről fakad az elsővel, a romantikus-realista téma- és szemléletváltással. Aki orvoshoz fordul, annak először is mindent őszintén meg keli vallania, azután meg bíznia kell az orvosban. A gyermek az új magyar ifjúsági irodalomban a beteg világ orvosa. Az író azokat a vonásokat egyesíti benne, amelyek a mai felnőttből hiányoznak, s amelyeknek hiánya, meggyőződése szerint, korunk nyavalyája. Nem a maga élete folytatójának, önmaga eszményítette másának rajzolja, mint a századvég szépírója, hanem egy egészen másfajta élet várományosának, a felnőtt ellentétének. A mai élet nagy dualizmusának, a generációs ellentétnek merőben új fel fogása ez: mintha nem áthidalni, hanem mélyíteni akarnók a köztünk s fiaink közt tátongó szakadékot. Azt hirdetjük: Minél kevésbé hasonlítasz hozzánk, annál emberebb ember lesz belőled, minél kevésbé lépsz nyomdokainkba, annál könnyebben jóváteheted, amit önmagunk ellen és ellened vétkeztünk. A teljes lelki összeroppanás, a töredelmes bűnbánat hangjai ezek, az erősfogadásra való képesség a magunkon segíteni tudás reménye nélkül. Azt jelenti, odáig jutottunk, hogy az új világ építésének egész terhét áthárítjuk a gyermekre. Cseppet sem csodálatos ezek után, ha a gyermekkönyveinkből felénk tekintő új gyermektípus nem egy tekintetben különb, tökéletesebb a réginél.

Legjellemzőbb vonása, hogy jóval talpraesettebb és önállóbb, mint századvégi elődje a gyermekirodalomban. Nem gyámoltalan, védelemre, irányításra szoruló emberfióka, hanem valóban eszményi lény, edzett, bátor kis felnőtt. Ügyes, fürge és találékony. A teste éppoly rugalmas, mint az eszejárása. A legkétségbeejtőbb helyzetekben sem veszi el fejét. Sohasem csügged. Nem csedő-botló, esetén

golyhó, mint Zebulon, nem szeleburdi, mint Cilike, nem akad fel naivul az élet csalóka lépvezzőin, mint a századforduló becsületes, de tapasztalatlan hősei. E tekintetben csak Nyilas Misi kivétel, de éppen mert kivétel, erősíti a szabályt. Érzik rajta, hogy írója nem a jövőn aggódó, hanem a múlton borongó lélekkel, nem vágyból, hanem emlékképekből mintázta alakját, eredetileg nem is az ifjúság, hanem a felnőttek számára. A ma eszménye egészen más fából van faragva. A századforduló hősei közül legfeljebb Nemecek, a közlegény s az „édes kicsi gazdám“ hasonlít hozzá valamennyire. Bármí éri is, egykettőre átlát a szitán s a helyzethez mérten gyorsan és megfontoltan cselekszik. Olyan feladatokat old meg, amelyek meglett embernek is becsületére válnának. Mindenütt ott van, ahol emberélet, anyagi vagy erkölcsi javak, gyámoltalanok vagy a köz érdeke avagy becsülete forog kockán. Tudatában van, hogy az életben mindent, ami szép, jó, értékes, szakadatlanul ezernyi veszedelem fenyeget, ezért minden pillanatban résen áll. Kiszabadítja apját a fogságból, visszaszerzi a munkanélküli kenyerét, megmenti a bányát a lelketlen üzér kezéből, megszervezi a falusi ínségakiót, leleplezi s ártalmatlanná teszi a bolsevista agitátort vagy a katonai titkokkal menekülni készülő kémét.

Ha baj éri, nem a nagyokhoz folyamodik segítségért, hanem gyermekpajtásaihoz. Tudja, hogy azokban jobban, minden körülmények közt, feltétlenül megbízhat. A felebaráti és bajtársi érzés mindenél erősebb benne. Az adott szó szent. Az ügy mellett, amelynek érdekében pajtásaival szövetségre lépett, tűzön-vizén keresztül kitar. Előítéletek nem befolyásolják elhatározásait. Országhatárok, vagyons- és rangkülönbőség nem vonnak válaszfalat közéje és társai közé. Angol, francia, spanyol, német, holland, finn, amerikai barátait éppúgy testvérének tekinti, mint grófi vagy proletár pajtásait. Egyformán Isten teremtményeit látja bennük. Áldozatra is képes értük, mert meg van győződve áldozatkészségükről. Valamilyen gyermekvilágkörtársaság kis polgárának érzi magát, olyan közösség tagjának, melynek íratlan törvényeit minden kortársa a szívében hordja és soha, sehol, egyik sem hágja át.

Ezt a meggyőződését a tapasztalat érlelte meg benne. A háború s a nyomában járó felfordulás, a nagy technikai fellendülés, film-, világhíradók, rádió, a közlekedési eszközök gyorsasága sok és sokféle gyermek életébe és sorsába engedtek neki bepillantást. A külföldet éppúgy élményekből ismeri, mint hazáját. Akár mert Hollandiában vagy Belgiumban nevelkedett, akár mert az idegen megszállás messzi világból való pajtásokat hajított útjába, akár mert világműködési cserkészutak, világtáborozások, szünidei barangolások a régi típus számára megközelíthetetlen nemzetközi sokadalomba sodorták. Látóköre jóval tágabb, mint a századvég gyermekeszményéé. Nyelvtudása, ismeretkincse, főként természettudományos és technikai készltsége a sokszorosa amazénak. Eszköz a kezében mindez, amellyel bánni tud, amellyel segít magán, vagy amelyet fegyverként forgat a nélkül, hogy elbizná magát miatta. Semmi sincs benne nemcsak napjaink kíméletlen törtetőinek beteges becsvágyából, de még a századforduló hőseinek nyugodt, polgári jólétre sóvárgásából sem. Nem az érvé-

nyesülés, a küzdelmek árán, becsülettel kivívott rang, hír, vagyon a vágya, mint elődjéé, hanem a jól végzett munka, a napi jótett öröme, a belső megelégedés. Nem külső tényezőkben, önmagában keresi és találja élete jutalmát és értelmét. Komoly, tartalmas, szerény, fegyelmezett. Mindig jókedvű. Hite ép. A Gondviselés igazságosságába és mindenhatóságába vetve reménye horgonya. A szó szoros értelmében tökéletes ember.

Annyira az, hogy szinte már nem is földi valóság. Típusképe leghasonlóbb hús-vér másának, a cserkésznek vonásaiból is alig rakható össze. Mintha mindaz a fény és ragyogás, mely a századforduló irodalmában a témából és a szemléletből áradt, benne gyűlt volna össze. Ott a világ ragyogott, itt az eszmény. Sajátságos, de jellemző világitás^ változás! Témában és szemléletben gyermekirodalmunk a századforduló óta lehiggadt, kijózanodott, a légvárak világából leszállott a földre, az eszmény rajzában viszont messze a valóság fölé, az elérhetlenség magasságába emelkedett. Nemcsak helyesebb pedagógiai érzékre valló, nevelő hatás tekintetében üdvösebb elosztása ez fénynek és árnyak, hanem egyben árulkodó mozzanat is. Szörnyű sötétnek kell éreznünk az éjszakát, amelyben élünk, ha ilyen vakító fénytől várjuk a virradást, határtalannak a megváltás utáni vágyat, ha a megváltó képét kijózanodott fővel, hűvösebb szemlélettel ennyire eszményivé színezzük.

ZORD TÉMA, REÁLISABB SZEMLÉLET és vakító eszmény e beszédes ellentétén kívül nagy újsága végül napjaink gyermekirodalmának a formanyelv megváltozása. A fejlődés e téren óriási. A mi sajátos szempontunkból e fejlődés vizsgálata soványabb eredményt ígér, mint amilyenre az eddigiekben számíthattunk, mégsem mellőzhetjük. Ha téma, szemlélet, eszmény mélyebb forrásból fakad is, mint a forma, s így önként értetődőleg többet is fed fel az ábrázolt valóság vagy az ábrázoló művész legsajátosabb természetéből, forma és tartalom is szoros viszonyban van egymással, s így a formába öntött valóság jellegzetes vonásainak magán a formán is ki kell ütközniük. Láttuk már, hogy a formai megújódást annak idején, még a tartalom megváltozása előtt a belső válság indította meg. Megállapítottuk, hogy e megújódás menekülés volt a lélek kapuit belülről feszegető erők, az új mondanivaló kimondása, a vallomás elől. Ha egyéb nem, ez az egy mozzanat vizsgálódásra kell hogy készítessen bennünket.

A válság idején főleg ismeretterjesztő, földrajzi, természetrajzi stb. tárgyú gyermekkönyvekben mutatkozó formai megújódás — könnyedebb hang, játszibb előadás, szemléletesebb ábrázolásmód — természetes fejlődés eredménye volt. Feltételei adva voltak már részben a századforduló íróinak jelentős formai vívmányaiban, részben egyéb példák utánzásra ösztönző erejében. Egy Bársony István, Garády Viktor, Gárdonyi Géza, Sebők Zsigmond után szükségképpen rövidesen el kellett következniök az ifj. Gaál Mózeseknek, Sztrokay Kálmánoknak, Lengyel Miklósoknak, Szondy Györgyöknek, Fábíán Gyuláknak. Sokat segített a már előbb is élvezhető anyagnak végkép mesévé, üde elbeszéléssé, drámai dialógussá, lenyűgöző regénnyé

fejlesztésében a népszerű tudományos irodalom formanyelve is, még többet a külföldi gyermekirodalom, a hétköznapot tündérmesévé színesítő Andersentől világmutogató Verne-n át Bonsels-ig, Lagerlöf, Karin Michaelisig. A századforduló Mackó-könyvei Lagerlöf Nils Holgersenének közeli rokonai, Török Sándor tavaly napvilágot látott meséi modern magyar miljöbe átlántált Andersen-mesék. A fejlődés vonala e szerint itt egyenes és megszakítatlan. Az új magyar gyermekirodalom azonban korántsem érte be ennyivel.

Az igazi formai megújulásnak ez a máig meg nem torpant, játszva tanításra törekvés csak a kezdete. A mindent történéssé, élménnyé fokozó elevenség, az elvontat, homályost, távolit kézzelfoghatóvá, világossá, elérhetővé varázsoló hasonlat- és szimbólumtechnika, legfőként pedig a gyermekolvasó értelmi fokához és lelki adottságaihoz igazodó egyszerűség és közvetlenség hovatovább ifjúsági szépíróink vezérelve lett, s az ismeretterjesztés területéről gyermekirodalmunk egészére áterjedt. A ma gyermekirodalmának legfőbb törekvése kiküszöbölni mindent, ami közéje és közönsége közé állhatna, ami a bizalmas, meghitt, jó viszonyt bármiben is zavarhatná. Az írók szenvedélyes hévvel keresik s legtöbbször meg is találják az egyenes utat lélektől lélekig. Egyikük-másikuk valóságos mestere a bonyolult mondanivaló egyszerű, világos, vonzó formába öntésének. Kipuhatólják a gyermek érdeklődésének, értelme, érzelme, akarata mozdulásának legtitkosabb rúgóit, meglesik, hogyan változnak e rúgók életkor, nem, környezet, hajlamok szerint s ehhez szabják formanyelvüket. Tudják, mint kell szólni az ábécével még hadilábon álló csöppséghez s miként a nyakigláb kamaszhoz, miként a fiúkhöz s miként a lányokhoz, miként a nagyvárosi gyermekhez s miként a falusihoz, miként az érzelmes, szemlélődő természetűhöz s miként a csupa tűz, csupa tettvágy emberkéhez. Szinte végtelen differenciálódás ez napjaink gyermekirodalmában. Mai irodalmunk sokféleségéhez, változatoságához képest a századfordulóé határozottan egyhangú» alig egy-két sablonnal, formulával dolgozó.

A ma ifjúsági írója mélyebben, tüzetesebben ismeri a gyermekleiket, mint elődje, s a végletekig ki is aknázza e téren részben közvetlen tapasztalatokból, részben a pedagógia, a gyermektanulmányozás s a gyermeklélektan munkásainak jóvoltából szerzett ismereteit. Bátorabb, határozottabb és következetesebb, mint a századforduló szépírója. Amaz is sejtette pl., hogy a gyermeket bősztíti, elidegeníti a kenetteljes, oktató, fölényes hang, a leereszkedés, de sejtelve következményeit a gyakorlatban mégsem vonta le. Ez mint ténnyel számol már e mozzanattal, s habozás nélkül kiveti művéből, ami efféle, talán még Campe hatására, maradt benne. Inkább lemond valamiről, sem hogy ne cselekményben, jellemrajzban adja a pedagógiát, s ezzel elrontsa szája ízét a gyermeknek. A tegnap írója még lenézte a ponyvaszerűt, a kalanddal, izgalommal túlfütöttet, részben mert igazi íróhoz méltatlannak ítélte, részben mert féltette tőle a gyermeket. A máé tudja, hogy az izgalomszomj a fejlődés egyik fázisának velejárója, a 10—12 éves gyermek sajátos adottsága, kielégítése tehát út a szívéhez. Nem átalija kölcsönkérni a ponyvától, ami céljainak megfelel, s nem

nyugszik addig, míg a szintiszta művészet és feltétlen pedagógia magasságába nem emeli a detektívregényt. Ifj. Gaál Mózes Nyár szigetén c. regényétől az egyéb vonatkozásokban már emlegetett művek hosszú során át Aszlányi Károly tavalyi Kalandos vakációjáig s Baloghy Mária minap megjelent Babakönyvéig, a példák légiója igazolja ezt a lélektani ismeretekre alapozott formai gazdagságot. A modern magyar ifjúsági író a leghatározottabban embernyi emberszámba veszi a gyermeket, tanulmányozza, megfigyeli s a lehetőséghez képest teljesíti is kis olvasója igényeit. Legfőbb gondja, hogy egyeden szava se maradjon a pusztában elhangzott kiáltás. Ez a hatása titka, de ez egyúttal megint az a pont, ahol a formanyelv újsága is korunk leikéről tesz vallomást.

Honnét a gyermeknek ez a szenvedélyes tanulmányozása, honnét az igényeivel való fokozottabb törődés, a minden áron bizalmába férközni akarás, ha nem onnét, ahonnét a téma- és szemléletváltás, ahonnét az eszmény magasztossá képzése is eredt? Onnét, hogy a gyermek értéke a századforduló óta óriásit nőtt a szemünkben. Onnét, hogy mondanivalónk a jövő nemzedék számára létkérdéssé súlyosodott. A gyermekben nem a gyermeket, a gyenge, érődén, komolyan még alig vehető valakit látjuk, hanem az emberréválás minden feltételével megáldott, romlatlanságában, tisztaságában pedig nálunk reményteljesebb, erőfeszítéseinknél külön erőpróbákra edzhető utódot, a forrón sóvárgott jobb jövő zálogát. Ezért vesszük emberszámba, méltatjuk bizalmunkra, emeljük fel magunkhoz, igyekszünk az ő nyelvén megértetni magunkat vele. Utolsó mentsvárunk ő, szorongattatottságunkban a végső sugár, mely még szabadulást ígér.

A GYERMEKIRODALOM, íme, valóban nemcsak a gyermeké, hanem a miénk is. Benne lappang a kor lelke. Múltjából a tegnap, jelenéből a ma jórészt még tudatunk alatt lappangó képe tekint felénk. Nem hízelgő, nem vidító ez a kép, de nem is kétségbeejtő. Olyan ember képe, aki rettentő megpróbáltatásokon, szörnyű tapasztalatokon esett át. Csontig-velőig megborzongott, mert szakadék mélyére zuhant, de kábultságából eszmélve szeme már fölfelé tekint, s látja, hogy felette, messze, magasan még süt a nap s a napsütésben ott áll a gyermek. Hogy jut fel újra, feljut-e még hozzá egyáltalában, nem tudja, de a szava egyre erősebben, tisztábban száll fel a magasba. Józan, komoly, őszinte, valóban a mélységből kiáltó szó ez. Bízhat benne, hogy akinek szól, megérti és okul belőle. Nem szédül a szakadékba utána.